

RIIGIKOGU

IV koosseis.

IV istungjärk.

59. koosolek.

15. mail 1930.

Sisu:

1. Päevakorra täiendamine.
2. Teatamine komisjoni antud seaduseelnõust.
3. Komisjonide täiendavad valimised.
4. M. Martna küsimine Vabariigi Valitsusele tööpuuduse kohta.
5. O. Gustavson'i, H. Martinson'i ja A. Mekkart'i arupärimise-ettepanek Vabariigi Valitsusele Põllutöoministeriumis asetleidnud korratuste kohta asundusekohtade väljaandmisel.
6. O. Gustavson'i, H. Martinson'i ja A. Mekkart'i arupärimise-ettepanek Vabariigi Valitsusele tööliste madalate palgade ja viletsate korterite ning töölistega hoolimatu ümberkäimise ja lohaka majapidamise kohta riigimõisais.
7. Läbirääkimised Vabariigi Valitsuse vastamise puhul arupärimisele linnavolikogude Eesti tööliste partei j. n. e. rühmade likvideerimise kohta.

Koosoleku avab teine abiesimees **R. Penno** kell 10.15 min.

Sekretäri kohal sekretäri esimene abi **A. Tõllassepp**.

1. Päevakorra täiendamine.

V. Maaker'i (as) ettepanekul täiendatakse päevakorda 1. punktiga — komisjonide täiendavad valimised.

2. Teatamine komisjoni antud seaduseelnõust.

Sekretär: Riigikogu juhatus andis: maatulunduskapitali seaduse rahaasjanduse komisjoni.

3. Komisjonide täiendavad valimised.

Valitakse: rahaasjanduse komisjoni J. Loosalu asemel H. Miller (as).

4. M. Martna küsimine Vabariigi Valitsusele tööpuuduse kohta.

M. Martna (stp, loeb):

1. Kas Vabariigi Valitsusel on teada, et Teedeminister härra Jürman 6. mail minu

küsimisele 25. märtsist 1930 vastates olulise osa küsimisest vastamata jättis, nimelt järgmise:

Kas Vabariigi Valitsus kavatses tarvitusele võtta senistest mõjuvamaid abinõusid tööpuuduse vastu võitlemiseks ja selle häda all kannatavate kodanikkude seisukorra parandamiseks ning nende elu ja olemise kindlustamiseks, eriti aga tööpuuduse vastu kinnitamise seaduse maksmapanemise läbi käesoleval aastal, et tööpuuduse all kannatajad tulevast sügisest peale seaduslikust kindlustusest tuge võiksid leida?

2. Kui see Vabariigi Valitsusel teada on, millal kavatses tema siis sellele vastata?

Koosolekut hakkab juhutama esimene abiesimees **M. Martna**.

5. O. Gustavson'i, H. Martinson'i ja A. Mekkart'i arupärimise-ettepanek Vabariigi Valitsusele Põllutöoministeriumis asetleidnud korratuste kohta asundusekohtade väljaandmisel.

(Arupärimise-ettepaneku tekst:

„Nii Riigikogus kui ajakirjanduses on korduvalt juhitud tähelepanu sellele, et Põllutöoministerium ise meelega loob segadusi kohtadel, andes välja üht ja sama rendiobjekti mitmele tahtjale, ja äratades muljet, nagu ei oleks rendilepingutega Põllutöoministeriumi peale võetud kohustused talle sugugi siduvad. Aga asi ei näi paranema, vaid muutuma järjest halvemaks. Seda tõsiasi illustreerivad eriti kujukalt paar lubamatut lugu hilisemaist päevist.

Tori vallavolikogus tulid väljaandmisele 1928. a. kevadel Tori vallas asuva „Mädaoja“ metsavahikoha maad, mis olid määratud likvideerimisele. Teiste seas kandideeris sellele kohale Gustav Esko, kes on eesõigustatud tasuta maasaaja sõdur. Ja vallavolikogu otsustaski anda Esko'le tähen-datud koha nr. 305, mille suurus 18 ha. Põllutöoministerium kinnitas rendilepingu, mis hakkas maksma 1. maist 1928 ja kestab 30. aprillini 1934.

Selle koha ajutiseks kasutajaks oli varem määratud endise metsavahi Kuke poeg, kes määramise silmapilgul oli alles alaealine. Kui Esko tahtis talle määratud koha kasutamisele asuda, takistas teda selles

ajutise kasutaja isa. Esko palvel tuli kohale kohalik ringkonnavalitseja Vare ja tegi korralduse, koht anda üle Esko'le 1. maist 1928, aga Kukk tõrkus seda korraldust täitmast. Nii jäigi koht tol aastal Esko'le kätte saamata, aga see ei takistanud Põllutöoministeeriumi nõudmast koha kinnisvaramak-su Esko'lt, kes selle ka tasus.

1929. a. kevadel nõudis Esko uuesti talle määratud koha kätteandmist. Nüüd seletas aga ringkonnavalitseja, et ta ei olewat saanud ajutise maakasutajaga sõlmitud rendilepingut tühistada põhjusel, et ta teda üles ei leidvat. Ajutine maakasutaja oli sel ajal kaitseväeteenistuses, kus isiku ülesleidmine ei tohiks teha ülesaamatuid raskusi, kui teda ainult leida tahetakse. Aga tahtmise puudus näiski olema peamiseks takistuse põhjuseks. Nii jäi koht ka 1929. a. kevadel Esko'le kätte saamata. Vahepeal oli Kukk kaevanud Riigikohtusse ning nõudnud Esko kohasaajaks määramise tühistamist. Kaebus oli Riigikohtus arutamisel läinud aasta novembris, ja Kukk kaotas protsessi. Võis oletada, et vähemalt nüüd on kõrvaldatud kõik takistused tasuta maasaajale ta koha tegelikult kätteandmiseks 1. maist 1930. Seda rohkem, et Riigikogu eelarve vastavas alamkomisjonis, kus see asi tänavu veebruarikuus kõne all oli, Põllutöoministeeriumi esindajad seda kindlasti lubasid. Aga ometi jäi koht tänavugi andmata üle Esko'le. Selle asemel, et õigel ajal nõuda Kuke kohalt väljatõstmist ja seega võimaldada Esko'le asuda talle määratud koha kasutamisele 1. maist k. a., ilmus ringkonnavalitseja kohale alles 30. aprillil, pealegi mitte üleandmise korralduse tegemiseks, vaid selleks, et lasta kedagi kohalikku kaupmeest Esko'le järgmisel päeval teatada, et Kukk vabatahtlikult kohast ei loobuvat ja et Esko'le seepärast ei maksvat sellele kohale tikkuda.

Kaugemale on küll vaevalt võimalik minna sihilikus erapoolikuses ja vabaduse sõjalase tasuta maasaaja õiguste ignoreerimises ning ärevuse ja õigustatud pahameele provotseerimises kohapeal.

Teine lugu tuli samuti neil päevil toime Viljandis ja on sama värvikas.

Viljandi kirikumõis on planeeritud juba kaks aastat tagasi, aga kohtade väljaandmine on siiamaani teadmatutel põhjustel viibinud. Ühes teiste kohtadega eraldati ja anti üle 1. märtsil k. a. kuueaastase rendilepingu alusel Viljandi maavalitsuse tütarlaste täiendusekoolile määratud ühehobusekoht. Kool asus koha kasutamisele. Telliti Tartust noori vilja- ja ilupuid ning marjapõõsaid ja istutati need maha. Aga 30.

aprillil tuli äkki ja ootamata Põllutöoministeeriumist maavalitsusele telefonogramm, et koolile määratud koht olevat võetud tagasi ning antakse Viljandi kogudusele. Maavalitsus seletas sel puhul täiesti õigustatult, et tal rendilepingu ja üleandmise akti põhjal on täielik õigus koha kasutamiseks ja et ta lihtsalt ei mõista, kuidas sõlmitud lepingut saaks säärasel kombel tühistada.

Põllutöoministeeriumi üllatava kõrvalhüppe tagajärjed ei jäänud tulemata. 10. mail ilmus koolijuhataja juurde Viljandi kirikuõpetaja Lattik'u kutsar ning nõudis talt, et puud viivitamata ära koristataks. Koolijuhataja palus pöörduda maavalitsuse kui lepinguosalise, aga mitte tema poole. Seda ei tehtud. Samal päeval aga ilmus sama kutsar vedruäkkega ning hulga naistega puukooli juurde tagasi. Naised kiskusid vilja- ja ilupuud ning põõsad maast välja ja kutsar äestas vedruäkkega rüüstamisjäljed siledaks. Koolijuhataja teatas kutsari ja naiste rünnakust maavalitsusele ja palus kooli kaitseks saata kohale politsei. Politseist tehti telefoniteel korraldus otsekohe panna seisma puukooli rüüstamine. Seda aga ei sündinud. Kui politsei esindajad kohale jõudsid, olid puud ja põõsad juba kõik välja kitkutud, ja kitkujad ise laiali jooksnud. Ainult rüüstamisrünnaku tegelik juhataja, kutsar, oli veel kohal. Ta seletas, et ta teotseb minister Jaan Lattik'u korraldusel.

Lugu oli seda drastilisem, et just järgmisel päeval Riigivanem Tallinnas pidulikult avas metsaistutamise nädala, nüüd aga õpilased ja õpetajad oma silmaga pealt nägema pidid, kuidas valitsuse koosseisu kuulva isiku korraldusel pandi toime puukooli purustamine.

Ettetoodu põhjal pöördume Vabariigi Valitsuse poole järgmiste küsimustega:

1. Mis kavatseb Vabariigi Valitsus võtta ette, et Põllutöoministeerium lepinguteosalisena hakkaks korralikumalt täitma lepingutes ettenähtud kohustusi üldse?

2. Milliseid samme kavatseb astuda Vabariigi Valitsus eriti selleks, et

a) tasuta maasaaja Esko talle määratud koha kord ometi kätte saaks ja et kohalik ringkonnavalitseja kutsutaks korrale ning

b) et jalule seataks Viljandi maavalitsuse rikutud rendilepinguõigus ning edaspidi enam ei korduks puukooli rüüstamisrünnakute võimalused?

Tallinn, 14. mail 1930.

Oskar Gustavson. H. Martinson. A. Mekkart.“)

O. Gustavson (stp): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Põllutöoministerium on meil aastate kestes kujunenud mingiks muinasmaaks, muinasmaaks, kus pole midagi peale hakata argielu halli ja hariliku loogikaga ja tavalise arusaamisega. Seal muinasmaal maksab mingi irreaalne kord, kantud ametkonna fantastika võimeist ja vabast loomingust. See, mis tavalisele surelikule näib endastmõistetavana, osutub seal äkki võimatuks, ja pealtnäha võimatu seik jälle sooritatakse seal näoga, nagu ei saaks see teisiti ollagi.

Harilikus argielus maksab ju näiteks üldine arvamine, et sõlmitud lepingud on pooltele kohustavad. Põllutöoministerium on aga uhkelt üle sellest väiklasest eelarvamisest. Tema kombineerib vabalt, kui tarvitada „Vaba Maa“ tärminoloogiat, ta soku tab üht ja sama rendiobjekti täna ühele ja homme teisele ning ülehomme kas koguni kolmandale või jälle tagasi esimesele. Siit tekkivad sekeldused ja arusaamatused ei tee talle põrmugi peavalu. Põllutöoministeriumi deviis näikse nende suhtes olema: mis see minu mure, küll kohtud lahendavad. Ja kui kohus keedetud pudru kord tõepoolest aastate kestes — meil kestavad protsessid ju väga kaua — on lahendanud, siis ei näi Põllutöoministeriumil olema erilist ruttu, et asuda kohtuotsuse täitmisele.

Võtame lähemalt vaatlusele need kaks lugu, mis toodud arupärimises ja mis seda üldsuunda eriti kujukalt illustreerivad. Esimene neist käsitleb päris lihtlabast lugu, kus on tegemist vabadusesõjast osavõtnud tasuta maasaaja Gustav Esko kurbade kogemustega asjas, mis näib olema päris lihtne ja kus ei saaks olla õieti mingeid arusaamatusi ega sekeldusi. Aga, lugupeetud Riigikogu liikmed, ärge unustage, et meil on tegemist Põllutöoministeriumiga, muinasmaaga, kus kõik võimalik.

Asjade käik kujunes järgmiselt: Tori vallas tulid väljaandmisele 1928. a. kevadel Tori vallas asuva „Mädaoja“ metsavahikoha maad, mis olid määratud likvideerimisele. Teiste hulgas kandideeris sellele väikesele kohale, mille suurus 18 ha, Gustav Esko, tasuta maasaaja. Vallavolikogu määras tähendatud koha Gustav Esko'le, ja maavalitsus kinnitas Esko maasaajaks. Sõlmiti rendileping, mis hakkas maksma 1. maist 1928, ja mille kestus 6 aastat. Tähendab, rendilepingu tähtaja lõpp on aastal 1934. Kõik näis olema korras, ja võis arvata, et ei tohiks olla mingeid takistusi õigustatud maasaajale määratud koha kätteandmiseks.

Aga siitpeale algasidki sekeldused. Sel-

gus nimelt, et Põllutöoministerium oli unustanud vabaks teha selle koha, mis lepingu järgi tuli anda üle Gustav Esko'le 1. maist 1928. See maa oli vahepeal antud ajutiseks kasutamiseks endise metsavahi Kuke pojale.

Ei saa siinkohal jätta märkimata üht kummalist kõrvalmomenti, nimelt seda, et maakasutajaks määratud isik oli sel ajal kõigest 15 aastat vana. Näib küll olema võõrastav, et ajutiseks maakasutajaks määratakse 15-aastane poisike, aga et siin tegemist Põllutöoministeriumiga, siis ei maksa meil selle üle palju imestada.

Sama võõrastav oli asja edaspidine käik. Esko, rendileping taskus, tahtis asuda koha valdamisele 1. maist, nagu rendilepingus ette nähtud. Läks kohale, aga ajutise maakasutaja isa ütles, et ta ei mõtlegi kohta Esko'le üle anda. Esko sõitis kohaliku riigimaadeülema Vare juurde ja palus, et Vare teeks korralduse koha Esko'le üleandmiseks. Vare sõitiski kohale, aga koha üleandmisest ei tulnud midagi välja, sest Kukk keeldus kohta üle andmast, toetudes sellele, et ta on kaebuse esitanud Riigikohtule.

Vahepeal oli Esko'lt nõutud tähendatud koha kinnisvaramaksu, ja Esko oli selle ka tasunud, õlguigi et koht oli tegelikult Kuke käes kasutada. Sellest näete, kui sassi võivad Põllutöoministeriumis minna päris lihtsad asjad. Ühel ja samal kohal on ühtaegu kaks peremeest: üks tegelik valdaja, teine täieõiguslik rentnik, üks maksab rendi, teine kinnisvaramaksu.

Nii jäigi koht 1928. aastaks Kuke kätte, ega pääsnud Esko õigus maksvusele. 1929. aasta 1. maist tahtis Esko jällegi asuda seadusliku rendilepingu põhjal talle kuuluva koha kasutamisele.

Ta tahtis ka sõnnikut kohale vedada, sest praegune kasutaja näib kõige muu eest hoolitsema, ainult mitte selle eest, et maale ka midagi anda, — ta tahab vaid võtta, mis võtta võimalik. Aga Esko kihutati sõnniku koormaga kohalt minema. Nüüd pöördus Esko uuesti ringkonnavalitseja poole palvega, antagu temale koht kätte.

Ringkonnavalitseja oli aga asja vahepeal nähtavasti ümber mõelnud ja laulis nüüd sootu teist laulu. Ta ütles, tal ei olevat siin midagi teha, see olevat Esko oma asi, kuidas koht kohtu teel kätte saada.

Nii möödus siis teinegi aasta Esko rendilepingu kuueaastasest tähtajast, ilma et rendilepingu omanik oleks saanud asuda koha kasutamisele. Vahepeal oli küsimus meie rühma kaudu võetud üles Riigikogus, riigi eelarve vastavas alamkomisjonis. Meie informeerisime Põllutöoministeriumi esin-

dajaid kõnealolevaist sekeldusist ning pärisime seletust, kuidas on säärased asjad võimalikud. Põllutöoministeeriumi esindajad ei eitanud selles asjas ettetulnud sekeldusi: olevat tõesti olnud raskusi koha ülendamisel, sest ei olewat saadud õigel ajal ajutist rendilepingut tühistada põhjusel, et ei olewat leitud üles ajutise kasutaja elukohta. Ajutine kasutaja oli vahepeal võetud väeteenistusse. (O. Suursoõt, põl: Teie ütlesite, et ta oli 15 a. vana, aga 15-aastaseid kaitseväge ei võeta.) Ta oli 15-aastane sel ajal, kui ta määrati ajutiseks koha kasutajaks, aga vahepeal oli mõnigi aasta ajamerre voolanud, ja igal inimesel on ju see halb harjumus, et ta iga aastaga vanemaks läheb.

Eesti on küll määratu suur riik ja tal on lõpmata palju kaitseväge, kuid ma arvan siiski, et ka selles määratusuures riigis ja lugematus kaitseväes saaks teatud isiku üles leida, kui teda ainult leida tahetakse. Kuid takistus näib selles seismagi, et ringkonnaavalitsejal ei olnud mingipärast huvi ega tahtmist otsivat isikut üles leida. Vahepeal oli ka Riigikohtus asi otsustatud. Novembrikuus läinud aastal oli asi arutusel, ja protsess lõppes härra Kuke kaotusega. Riigikohus leidis, et Esko'l kui tasuta maasaajal on täielik õigus talle määratud koha peale. Nüüd näis asi olema päris selge ja võis oletada, et 1. maist k. a. saab Esko koha lõpuks kätte. Aga muinasmaa tahtis seekordki taas teisiti.

Seame tõsiasiad veel kord üksteise kõrvale ritta: rendileping sõlmitakse 1. maist 1928, sama aasta eest maksab Esko kinnisvaramaksu, novembris läinud aastal otsustab Riigikohus Kuke kaebuse jätta järelduseta, veebruaris käesoleval annavad Põllutöoministeeriumi esindajad kindla lubaduse eelarve alamkomisjonis, et koht antakse Esko'le üle 1. maist 1930. Aga teod lähevad sellest kõigest hoolimata ometi sootu teist teed. Alles 30. aprillil s. a. oli ringkonnaavalitseja ilmunud kohapeale asja korraldama. See härra ei võtnud aga vaevaks Esko't isiklikult enda juurde kutsuda ja talle oma korraldusi otsekohe teatavaks teha. Alles teisel päeval läheb Esko juhuslikult kohalikkude kauplusesse, kus temale öeldakse, ringkonnaavalitseja laskvat teatada, et Esko seda kohta kätte ei saavat, sest Kukk keelduvat kohalt välja minemast ja Esko tegevat targemini, kui ta üldse sellele kohale ei tikkuvat. Säärane on ja nõnda tehakse ametlik korraldus kohapeal! Selle „korralduse“ tagajärg on muidugi see, et Esko ka käesoleval aastal oma kohta kätte ei saa. Võibolla alles tu-

leva aasta 1. maist annavad armulised härrased talle koha üle. Aga seks ajaks on tervelt kolm aastat kasutamata maha jooksnud 6-aastase rendilepingu tähtajast. Vanajumala veskid öeldakse jahvatavat pikkamisi, aga Põllutöoministeeriumiga nad siiski võistelda ei suuda.

Kui võtate selle omapärase viisi, kuidas kohalik ringkonnaavalitseja oma kohustusi antud korral täitnud, siis ei panda vist mulle pahaks, kui ma konstateerin, et see on kõige lubamatum ja sihilikum erapoolikus. Aga ma ei imesta palju selle üle, sest Riigikogus on juba varem tähelepanu juhitud selle härra omapärasele teguviisile, nii näiteks Lelle alevimaade suhtes. Aga meie rühma märkuste puhul on Põllutöoministeeriumi esindajad seda ringkonnaavalitsejat atesteerinud kui head ja eeskujulikku ametnikku. Teie näete, kuidas siin ametkonna oma atestatsioon läheb teravasti lahku sellest, kuidas kohalik ümbruskond tähendatud härrat hindab.

Asunikkude rühma liige, lugupeetud rkl. härra Fuks nurises eelarve arutamise puhul selle üle, et sõdurid olevat sagedasti jäetud maata ja et mitmedsajad sõdurid praegugi käivat Pontsiuse juurest Pilatuse juurde, nõudes natukegi maad. See on tõesti nõnda. Seesama asunikkude koondus peaks käesoleval korral näitama mitte sõnades, vaid ka tegudes, et ta oma poolt aitab kaasa selleks, et sõdur, kellel rendileping taskus, oma koha ka kätte saaks. See on ju otse skandaalne lugu, kui tasuta maasaaja peab kolm aastat käima Pontsiuse juurest Pilatuse juurde selleks, et rendilepingu ja kohtuotsuse põhjal talle kuuluv koht temale kätte antaks. Kui Riigikogu leiab, et säärane vintsumine lubatav on, siis teadku need härrad, kes meie arupärimise-ettepaneku täna maha hääletavad, et neil peaks piinlik olema edaspidi siit Riigikogu kõnetoolilt haliseda maast ilma jäänud sõdurite hädadest.

Käesolev lugu on säärane, et Põllutöominister tingimata peab tulema ja seletama, kuidas säärased asjad tema ametkonnas üldse võimalikud.

Teine lugu, mida käsitab käesolev arupärimine, tõstab sama expressis verbis esile Põllutöoministeeriumi muinasmaalist seiklusekalduvused. Viimane lugu on seda õpetlikum, et Põllutöoministeeriumi malendeiks selles mängus osutuvad kaugelt kaaluvamad suurused, kui seda on üks lihtne tasuta maasaaja sõdur ja üks endine metsavaht oma pojaga. Siin tõukab Põllutöoministeerium teineteisega kokku ühelt poolt lugupeetud Viljandi maavalitsuse ja teiselt

poolt veel rohkem lugupeetud Viljandi koguduse pastori, kes ühtaegu on meie auväärt Välisministriks. Nii siis on selle mängu kohaks kõrgemad sfäärid, ja see tõstab loomulikult üldist huvi selle Põllutöoministeriumi seikluse vastu.

Et asjakäik ise oleks selge, lubatagu mulle lihtsalt tsiteerida põllumeeste kogude usalduseväärsest häälekandjast „Kajast“ sündmuse kohta toodud sõnumit, milles kogu lugu on käsitletud väga suure hooga ja värskusega. „Kaja“ ristib oma sõnumi paljutähendava pealkirjaga: „Mina olen minister...“ (kolme punktiga), pannes üheks alapealkirjaks sapisse „Koolilapsed istutavad puud ja põõsaid, Välisminister katkub välja“ ja teiseks — kohutava „Õudne lahinguväli Viljandi täienduskooli õues“, ja kirjeldab siis sündmust järgmistes sõnades:

„Välisminister Lattik peab teatavasti ka õpetajaametit Viljandis ja ka kirikumõis on tema käes. Tegelikult on Viljandi kirikumõisa küll juba planeeritud, aga imelikul kombel viibib kohtade väljaandmine juba kaks aastat. Maad on ikka veel Lattik'u kasutada. Viljandi kirikumõis on selle poolest küll ainuke Eestis, aga ka Viljandi maakogudus on ainuke Eestis, kus kirikuõpetaja peab kõrvalametina ka veel ministri ametit.

Kirikumõisa kasutamisel on õpetaja Lattik'ul pinnaks silmas tütarlaste täienduskool, mis asub endise kihelkonnakooli ruumides. Nimelt planeeriti kirikumõisa jaotamisel ühehobusekoht täienduskoolile. Tänavu sõlmis Põllutöoministerium maavalitsusega selle koha suhtes 6 aasta peale rendilepingu ja andis 1. märtsil koha tegelikult aktiga maavalitsusele üle.

Kool asus koha kasutamisele. Kuna aiatöö on täienduskoolis olulisemaid õppeaineid, asutas täienduskool renditud maa ühe nurgakese peale, mis asub otse kooli ukse all, puukooli. Selle jaoks telliti Tartust noori viljapuid, marjapõõsaste taimi ja ilupuude võsusid. Aga kirikuõpetaja Lattik'u himu käis sama maanurgakese peale. 30. aprillil tuligi Põllutöoministeriumilt telefonogramm, et puukooli all olev maalapike võetakse tagasi ja antakse Viljandi kogudusele. Viljandi maavalitsus loomulikult niisugust tagasivõtmist, mis lepingu ja üleandmise akti vastu käib, ei saanud tunnistada ja seletas, et tema jääb lepingu juurde. Sellest teatati ka Põllutöoministeriumile.

10. mail s. a. ilmus J. Lattik'u kutsar täienduskooli juhataja juurde ja näitas ette Põllutöoministeriumi kirja koolijuhataja preili Erika Oskari nimele ning nõudis kirja sisu põhjal, et istutatud puud kahe

tunni jooksul üles kistaks. Kuna preili Erika Oskaril ei ole mingisuguseid vahekordi Põllutöoministeriumiga, palus koolijuhataja pöörduda maavalitsuse poole. Seda ei tehtud. Selle asemel ilmus kahe tunni pärast J. Lattik'u kutsar vedruäkkega hulga naiste saatel puukooli juurde. Naised hakkasid puud ja põõsaid nagu linu maast välja katkuma, kuna kutsar vedruäkkega rüüstamise jäljed üle lasi. Sündmust jälginud eemalt ka Jaan Lattik ise.

Koolijuhataja teatas säärasest uskumast omavolist maavalitsusele ja palus politseid viibimata kohale sõita. Politsei tegi juba telefoniteel korralduse, et koolijuhataja puude kiskumise ära keelaks. Keeldu muidugi ei pandud tähele. Kui politseinik kohale ilmus, olnud puud ja põõsad juba välja katkutatud. Nähes politseid, jooksid naised laiali. Kohale jäi vaid kutsar, kes seletas, et tema talitab Välisministri käsul. Politseinik riskeerinud selle järele J. Lattik'u enese poole pöörduda, kuid pidanud tema ministerliku isiku ees kohe taganema.“

Leht jätab tumedaks, mispärast see taganemine ja taandumine pidi sündima.

„Tervet seda õudset sündmust vaatasid pealt täienduskooli õpetajad ja õpilased, kes nägid, kuidas kultuuritöö ja nende vaevjumalt hävitati.

Nagu teada, avas järgmisel päeval Riigivanem Tallinnas metsanädala.“ — Metsanädala all tuleb mõista metsa istutamise nädalat. — „J. Lattik „avas“ aga päev enne seda Viljandis puude ja põõsaste väljakatsumise.“ Nii sündmuse faktiline käik. Nüüd lubatagu teha mõned järeلمärkused.

Kõigepealt konstateerigem veel kord vana tõde: kõik on võimalik Põllutöoministeriumi muinasmaal. Viljandi kirikumõis on planeeritud juba kaks aastat, aga kohad seisavad välja andmata. Mil põhjusel, seda teavad Jumal taevast ja Põllutöoministerium ning vististi ka Viljandi koguduse jumalasalane maa peal. Lihtsalt, Põllutöoministerium on jäänud jalgupidi Viljandi kirikumõisas kännu taha kinni, ning näete, ei pääse ta vaene sealt niipea lahti.

Edasi imestagem seda kergust, millega Põllutöoministerium osaliselt tühistab rendilepingu kui lihtsa paberilipaka, millel pole mingit siduvat jõudu. Planeerimise peakomisjon on lõplikult kinnitanud selle kõnesoleva kohakese Viljandi maavalitsusele tütarlaste täienduskooli kohana. Selle otsuse alusel on Põllutöoministerium 1. märtsil sõlminud Viljandi maavalitsusega rendilepingu kõigi seadusenõuete kohaselt. Peaks arvama, et kogu selle toimingu võiks tühistada vaid kohtulikus korras, kui leidub kae-

baja ja protsessist selgub, et osa koolimaa määramine Viljandi maavalitsusele on sündinud seadusevastaselt. Aga vaadake kui lihtsalt sooritab Põllutöoministerium kogu krempeli: üks väike telefonogramm Põllutöoministeriumilt Viljandi maavalitsusele, ja asi on nudi, osa maad on maavalitsuselt ära võetud ja antud tagasi Viljandi kogudusele. Ei juriidilisi kaalutlusi ega peamurdmist selle üle, et asjast võiks kujuneda skandaal, vaid lihtne ja Põllutöoministeriumile nii omane hoojus-pookus: saagu maatükike tagasi pastorile, kes seda nii kangesti tahab.

Lõpuks avaldagem kahetsust lugupeetud Välisministrile härra Lattik'ule, kelle kui Viljandi pastori Põllutöoministerium oma kergemeelse mänguga on viinud väga suure kiusatuse ja kurja sisse, mille eest iga teine riistinihene palub ennast hoida igapäevases meieisa palves. Olles mittejurist ja tundmata seaduste peensusi, on ta enese lasknud viia arvamisele, nagu võiks Põllutöoministeriumi kõikvõimsa telefonogrammi põhjal teha puhta töö teisemehe puukoolis. Ta ei ole tõepoolest isegi unes näinud, et see tema ustava kutsari ja naistehulga poolt sooritatud rüüstamisrünnak võib väga kergesti viia paragrahvi alla. Vaevalt küll suudab Viljandi maavalitsus jätta otsimata kohtulikku kaitset puukoolirüüstajate vastu ning nõudmata kahjutasu väljakistud puude ja põõsaste eest. Ja lugupeetud Välisminister kahetseb siis kahtlemata, et ta on liialt usaldanud Põllutöoministeriumi ja tema maagilist telefonogrammi, aga see kahetsus on siis liiga hiline.

Lugupeetud Riigikogu liikmed, ma arvan, et nii esimene kui ka teine kirjeldatud lugu väärrib tungivalt, et meie, jättes kõrvale kõik poliitilised koalitsiooni- ja opositsioonikaalutlused, kohustame Vabariigi Valitsust andma vastust, kuidas on säärasead lood üldse võimalikud, ja kas on lootust arstida terveks säärase asjaajamise tõvest Põllutöoministeriumi. Et Vabariigi Valitsusele vastamist võimaldada, palun mina arupärijate nimel kõiki rühmi toetada käesoleva arupärimise vastuvõtmist.

M. M a r t i n s o n (põl, häälet.motiiv.): Kuna ajakirjandus eriti teise juhu kohta, mida härra Gustavson siin ette kandis, teravalt sõna on võtnud, siis oleks loomulik, ja põllumeeste rühm peab tarvilikuks, et valitsus selle küsimuse kohta eriti põhjalikult võiks seletust anda, seepärast hääletame meie arupärimise vastuvõtmise poolt.

A r u p ä r i m i n e v ö e t a k s e v a s t u
52 Riigikogu liikme toetusel.

(Välisminister J. Lattik: Härra Gustavson tegi oma asja väga hästi, ma võtan ta oma kaitsjaks.)

6. O. Gustavson'i, H. Martinson'i ja A. Mekkar'ti arupärimise-ettepanek Vabariigi Valitsusele tööliste madalate palkade ja viletsate korterite ning töölistega hoolimatu ümberkäimise ja lohaka majapidamise kohta riigimõisais.

(Arupärimise-ettepaneku tekst:

„Sotsialistid on alati rõhutanud, et riik oma ettevõtteis peaks olema eeskujuks eraetevõtteile tööliste elujärje paremale tasapinnale tõstmises. Kahjuks näitab aga tegelik elu tihtipeale risti vastupidist, sagedasti on just riigi ettevõteted need, kes demonstreerivad, kuidas tööliste palga- ja muud töötingimused mitte olema ei peaks. Nende negatiivsete eeskujude hulka kuulub ka riigimõisade majapidamine, kus ühtaegu juhtiva personaali palgatingimuste parandamisega süstemaatiliselt katsutakse halvendada tööliste elujärge.

Kõigepealt jätab paljudi soovida mõisatööliste palk. Mõisa aastasulased saavad rahapalka aastas ainult 10.000 senti ja peale selle moona ning korteri, millised raha peale ümber arvatult tulevad maksuma veidi üle 30.000 senti aastas. Seejuures on pealegi aastasulasel naine kohustatud igal ajal, kui see majapidamises tarvilik, minema tööle, kusjuures talle makstakse kõigest 10 senti tunnis ja mõnes mõisas isegi 9 senti ainult. On arusaadav, et säärane armetult madal palk kuidagi ei küüni võimaldama töölistele ja ta perekonnale ära-alamist.

Sama kurb on lugu mõisatööliste korteritega. Korteriks on tihtipeale vaid üks tuba, mis ühtaegu kõögiks ja millel pealegi muld- või kiviõrand, ning ruum selle tagajärjel äärmiselt niiske. Kõrvalruume pole mitmel pool peaaegu olemaski, või kui need on, siis otse tarvitamiskõlbmatus seisukorras. Pärnumaal Tori mõisas näiteks on mitmed tööliste sahvrid sääraseid hagerikud, kus talvel üldse toiduaineid hoida ei saa. Töölistele määratud ait ja laudad on hirmuäratavalt lagunened: vundamendid varisenud, ukсед ripakile, katused katki, aidal seinad maas. Töölistele öeldakse, et ei ole raha hoonete kohendamiseks, aga läinud aasta lõpul ehitati samas mõisas härrale ülemvalitsejale ja valitsejale kiires korras tuliuis kanalaut — selleks jätkus raha küll.

Eriti palju jätab aga soovida mõneski riigimõisas ümberkäimine töölistega. Näi-

fena võiks nimetada Audru mõisa Pärnu-
maal. Seal on valitseja pannud maksma
otse võimatu korra. Töölisi keeldub valit-
seja üldse võtmast jutule, ja kui ta nendega
räägibki, siis üle õla. Töölistel seisab nii
moon kui rahapalk kuude kaupa saamata,
aga kes julgeb sellepärast nuriseda, see
ähvardatakse jalapealt kihutada minema.
Naistöölisi sunnitakse tegema meeste tööd,
kes seda aga teha ei jaksa, kihutatakse sa-
muti kohalt. Läänud aastal vallandati kar-
jamees, kes vabadusesõjast osa võtnud ja
perekonnaisa ja kes 6 aastat oli korralikult
täitnud oma karjamehekohuseid, ühtki mär-
kust saamata. Aga Audru ei ole kahjuks
ainuke ses suhtes. Ka Toris vallandati tä-
navu kevadel endine eestöoline Jaan Tilk,
kes 8 aastat Eesti ajal ja 15 aastat endiste
peremeeste ajal Tori mõisas on laitmata
teeninud. Ja vabastamise põhjus: Tilk olevat
julgenud kõneleda ühe Riigikogu liikmega!
Nii siis Riigikogu liikmega kõnelemine on
riigimõisade valitsuse arvates kriminaalne
kuritegu, mille eest tuleb karistada kohalt
vallandamisega. See üksi illustreerib väga
värvikalt seda vanaaja vitsavaimu, millest
ei ole õnnetuseks töölistele suutnud vaba-
neda riigimõisade valitsus.

Lõpuks jätab paljugi soovida riigimõisade
majapidamine nii mitmeski kohas. Toris
näiteks on ligi 500 vakamaad põldu
juba pikemat aega söödis. Ja pole imes-
tadagi, sest endise aja 23 põllu-aastasus-
lase asemel peetakse nüüd ainult 9, ja töö-
hobuseid on endise paarikümne asemel
nüüd ainult 10. Arusaadav, et säärase töö-
jõuga mõisa korralikult pidada ei suudeta.
Audrus hangeldab valitseja mõisa heina-
maadega, viimaseid välja andes mitte ava-
liku enampakkumise teel, vaid sõbramehe-
liku äranägemise järgi. Nii anti sel teel
läänud aastal tervelt 22 vakamaad heina-
maad endisele parunile, kes saadud heina-
maa otsekohe eðasi rentis, saades vahelt-
kasuna $\frac{2}{3}$ heinasaagist jumalamuidu en-
dale. Samuti tehakse jonnakalt takistusi
karjamaade andmisel kohalikkudele maa-
tameestele, kes aastakümnete kaupa kar-
jatanud oma lehma mõisa karjamaal. Mit-
mest mõisast kuulub kaebusi, et töölisi
sunnitakse tegema valitsejate eramajapida-
mistõid.

Ülaltoodu põhjal pöördume Vabariigi
Valitsuse poole järgmiste küsimustega:

1. Mida kavatseb Vabariigi Valitsus
teha riigimõisade tööliste palga- ja teiste
elamistingimuste parandamiseks ning töö-
liste kaitseks ülekohtuse ja hoolimatu käit-
lemise vastu?

2. Kas ja kuidas mõtleb Vabariigi Va-

litsus üldse tõsta riigimõisade majapida-
mise intensiivsust, kõrvaldades lohakuse ja
muud lubamatused mõisamajapidamiste
juhtimisel?

Tallinn, 14. mail 1930.

Oskar Gustavson. H. Martinson. A.
Mekkart.“)

O. Gustavson (stp): Lugupeetud
Riigikogu liikmed! Käesolev arupärimine
käsitleb tööliste madalaid palku ja vilet-
said kortereid ning töölistega hoolimatut
ümberkäimist ja lohakat majapidamist riigimõisais.

Meie, sotsialistid, oleme alati kaitsenud
riiklike ettevõtteid härrade vastu kodan-
likkudest rühmadest, kes leiavad, et neid
vaja ei ole. Seejuures oleme eeldanud,
et riigi ettevõtteis administratsiooni vahe-
korrad töölistega oleksid eeskujulikud. Va-
litsuse kohus on järele valvata, et töökaitse
seadused leiaksid ettevõtteis täpset täit-
mist. Seepärast on loomulik, et riik oma
ettevõtetes oleks eeskujuks tööliste palga-
ja teiste töötingimuste korraldamisel ja ka
selles, kuidas tuleb ümber käia töölistega.

Kahjuks peab aga konstateerima, et
väga mitmed riigi ettevõtted pakuvad ses
suhtes ainult negatiivset eeskujut. Nende
negatiivsete eeskujude hulka kuulub ka riigimõisade valitsemine.

Meie oma arupärimises oleme loetle-
nud kolm momenti, mis jätavad tööliste
huvide seisukohalt lähtudes väga palju soo-
vida. Kõigepealt leiame, et mõisatööliste
palk on liiga väike. Mul on käepärast üks
tööleping, mis sõlmitud läinud aastal Toris
ühe mõisatöölisega. Ma kannaksin sellest
rendilepingust ette palgamäärad, mis maks-
vad ka tänavu aasta. Need palgamäärad,
mõned väikesed kõikumised maha arvatud,
on maksvad üle riigi kõigis mõisais. Käes-
oleva töölepingu järgi on aastasulase palk
rahas 100 krooni, nisu 82 kg, rukkid 735
kg, otri 572 kg, segavilja 82 kg, suivilja
1638 kg, aganaid 245 kg ja talivilja põh-
ku 410 kg, kartulimaad $\frac{1}{6}$ ha, linamaad
 $\frac{1}{12}$ ha, aiamaad $\frac{1}{12}$ ha, heinamaad
 $12\frac{3}{27}$ ha, petrooleumi 8 kg, priikorter ja
kütteks neli meetrit arssina puid ja prii
hagu, mis ise raiub, ning loomade jaoks
vastava lao ruumid. Hagude raiumiseks
ja kojuvedamiseks saab teenija neli päeva
aastas. Palgaheinamaa peab teenija omast
ajast põõsastest ja võsadest puhastama.
Peale nimetatut veel ühe lehma pidamise
võimalus. See on palk, mida riik maksab
mõisatöölisele. Kui arvutada ümber natuu-
ras antav moon ja korter, siis saame sum-
ma, mis pisut ületab 30.000 senti aastas.

Paneme rahapalga 10.000 senti sellele juurde, saame palga üldsummana vähe üle 40.000 senti aastas, summa, millega mõisatöölisel läheb raskeks elatada ennast ja oma perekonda. Kõik mõisatöölised kurduvad, et on väga raske selle palgaga ära elada.

Rahapalk 10.000 senti aastas, see ei tee välja 1000 sentigi kuus. Teatavasti on just mõisatööliste perekonnad väga südamesse võtnud kodanikkude lehtede manitsusi, hoolitseda riigikodanikkude juurdekasvu eest, ja nende toad on tavaliselt mudilasi täis. On raske kujutleda, kuidas saab ära elada, kui saadakse rahapalka aastas kõigest 10.000 senti. Ma olen päris kindel, et kui meist keegi pandaks selle rahaga elama, siis ei saaks ükski meist selle imega hakkama. Võidakse öelda, mõisatööliline saab ju veel moonu ja võib selle rahaks teha. Aga moongi kulub ju kõik oma tarvituseks, eriti, kui tegemist suurema perekonnaga, siis on varaks ennem puudujääk, kui ülejääk. Seisukord on väga raske, ja tööliste palgaolusid tuleb tingimata katsuda parandada, see on väljaspool kahtlust. Ei saa jätta tähendamata, et riigimõisade valitsus on viimaste aastate kestes tõesti püüdnud palgaolusid parandada. Kahjuks on need katsed piirdunud vaid seega, et juhtiva personaali palka tõsta. Tööliste palkade tõstmiseks ei ole aga kõige vähematki ära tehtud.

Käesolevast töölepingust leiame ühtlasi, et aastasulasel lasub pealegi lisakohustusi. § 12. selles töölepingus näeb nimelt ette, et teenija on kohustatud igal ajal, kui see majapidamises tarvilik, ühe töövõimelise naise tööle saatma. Naistööline saab tasu töötunni eest 10 senti. Samuti on aastasulane kohustatud andma naist abiks lehmaliüpsmisel. Ka sel korral makstakse talle kõigest 10 senti tunnist tasu. Kõigest 10 senti tunnist! 8-tunnilise tööpäeva juures võib naistööline järelikult teenida 80 senti päevas. Riigikogus paremalt tiivalt on tihti nurisetud selle üle, et põllutööliste palgad kipuvad minema liiga kõrgeks. Aga isegi härrade põllumeeste tiivalt ei tulda vist tõendama, nagu oleks see 80-sendiline päevapalk kõrge, ka nemad peavad mõnna, et see on liiaks madal, armetult madal. Aga mõisatööliste majanduslik seisukord on niivõrt raske, et isegi säärast rasket võimalust, kõrvalt juurde teenida, võetakse õnnistuseks. Ning nii võivad siis mõned mõisavalitsejad tarvitada karistusena seda, et nad naistöölistelt võtavad selle väikese teenistusevõimaluse. Mul on siin ses suhtes

käepärast Pärnu kohalikkudest lehtedest mõningad andmed. Nii on Audru mõisavalitseja läinud aastal naistööliste peale vihastades viimased töödelt ära jätnud ja nende asemele Muhu saarel teised tellinud.

Meie rühm on rõhutanud eelarve arutamisel ja rõhutat ka praegu, et riigimõisade valitsus peaks tõsist rõhku panema sellele, kuidas tõsta tööliste palku riigimõisais.

Võidakse ju öelda, et töö, mida mõisatöölised teevad, ei vääri kõrgemat palka. Kuid sama leping, mida tsiteerin, näeb ette ka töönormid. Kui need töönormid ette kanda, siis veendute ise, et töönormid madalast palgast hoolimata on võetud võrdlemisi kõrged.

Töönormid, mis mõisatööliline ühe päeva jooksul peab ära tegema, on järgmised: keskmist, sügavat ja korralikku kündi paari hobusega 1 mees — 2 vakamaad; äestamine 3 hobusega tsikk-tsakk satsis äketega 1 kord 1 mees — 18 vkm; küllimine laialtkülvimasinaga 1 hobusega 1 mees — 24 vkm; vedrutamine 1 paari hobustega 1 mees — 6 vkm; kartulivagude ajamine 1 hobusega harkadruga — 1 mees, 3 vkm; kartulite muldamine 1 hobusega, harkadruga — 1 mees, 4 vkm; rullimine rõngasrulliga 2—4 hobusega — 1 mees, 16 vkm; rullimine puurulliga 1—2 hobusega — 1 mees, 18—24 vkm; heinaniitmine masinaga 2 hobusega — 1 mees, 8—10 vkm; rukkiniitmine masinaga 2 hobust ja 12 sidujat — 1 mees, 8—10 vkm; nisu-, odra ja kaeraniitmine masinaga 2 hobust ja 8 sidujat — 1 mees, 8—10 vkm; maaheina käsitsi niita, küüni või kuhja panna — 1 vkm; rukkid käsitsi niita, hakki panna ja riisuda — $\frac{1}{3}$ ha; nisu ja tõuvilja käsitsi niita ja hakki või rõuku panna ja riisuda — $\frac{1}{3}$ ha; ristikkeina või vikki niita, rõuku panna ja riisuda — 1 ha; sõnnikut laotada — $\frac{2}{3}$ ha; puudelõikamine — 2 meetrit; turbalõikamine — 3.000 turvast.

Siit näete ise, et need normid on võetud võrdlemisi kõrged. Seda kinnitab vist ka lugupeetud härra Tamm, kelle nõudmised suured, ja kes on alati rõhutanud, et meil põllutööliste töönormidega asi väga halb olevat. (J. Fuks, as: Need normid on liiga kõrged, ja seetõttu ei saa mõisapõldu hästi harida.) Härra Fuks, see küsimus tuleb tingimata üles võtta, ja kui me riigimõisade uut eelarvet arutame, siis viime koos läbi nende normide vähendamise. Need normid on tõesti ülejõukäivad; eriti kui võtta arvesse mõisatööliste madalat palka.

Kui võrrelda käesolevat töölepingut

nende sundmäärustega, mis 1920. a. olid maksmas mitmes maakonnas, siis selgub, et see tööleping on märksa halvem tähendatud määrustest. Töölepingust on näiteks välja jäetud kõik see, mis käib töökaitse kohta. Et tööliste makstaks ületunnitöö eest tasu, sellest ei leia teie lepingus sõnagi. Küll leiata seal drakoonilisi määrusi, nimelt, et kui teenija vähem kui 2.519 töötundi aasta jooksul teinud, siis arvatakse teenistuseaja lõpul vastav osa palgast maha. Teiste sõnadega, kui töölisele juhtub õnnetus haige olla, kui riigimõisade valitsus haigusekindlustuse määruste põhjal ise seejuures riigiteenijatele arstiabilist toetust annab, arvutatakse haiguse puhul kaotatud töötunnid palgast maha. (Kaitseminister O. Köster: Eks haigust peaks ikka arvestama.) Arvan, et vaevalt saab olla drakoonilisemat määrust.

Teine asi, millele oma arupärimises tähelepanu juhime, on mõisatöölise korterid. Mul oli alles neil päevil juhus Pärnumaal Toris käia ja näha, millised need korterid on. Ja ma pean ütleva, ilma et liialdaksin: need korterid jätavad väga rusa mulje. Suuremal osal Tori mõisa aasulastel, olgu need siis põllutöö sulased või hobusekasvatuse sulased, on igal ainult üks elamisruum, mis on ühtaegu ka köögiks. Mitmel elamistoal on kivi- või muldpõrand. Ühe mõisatöölise toas käies võis näha, kuidas tuba on sedavõrt niiske, et toa mööbel on mädanenud ja niivõrt, et tööline võtab ja näppudega murrab kapiiriulilt puud nagu tubakat. Kuidas niisuguses elutoas üldse lastest täiskasvanuid inimesi kasvatada selle külmuse ja niiskuse juures, see on teatud mõttes jällegi ime! Mitmel korteril on seinad peaaegu mädanenud. Kui ma ühe tööliskorteri kohta, mille seinapalgid läbimädad, tähendasin, et säärases korteris ometi võimata elada, ja kui tööline aimas, kes ma olen, läks ta verest ära ning hakkas jumalakeeli kinnitama: Ma ei ole millegi üle nurisenud, ma olen täiesti rahul sellega, mis mul siin on; ärge kellelegi rääkige, missugune tuba mul on. Põhjus, miks see tööline nõnda kartis, on päris lihtne: ta teadis, kui saab teatavaks, et ta julenud mädanenud toaseinte üle kurta, siis võidakse temaga kergesti teha lõpuarvu, ja ta võib lennata.

Mitmes elamisruumis on lõpmata lihtne ja odav, teha kõrvalruumist töölisele köök. Aga seda ei tehta. See ruum antakse töölisele sahvriks, mis seevõrt külm, et ei liha, leiba ega kartuleid seal hoida ei saa. Nii peab siis tööline oma kartulid, vilja

ja muud toidutagavarad hoidma talvel toas. Elamisruum on talle köögiks, sahvriks ja ka aidaks. Kõrvalruumidega on lugu veel kurvem. Mitmele on antud sahvriks külm laudadest löödud kuur, kus õieti midagi alal hoida ei saa.

Parem ei ole lugu nendega, kellele antud ait panipaigana kasutada. Ma soovitsin Riigikogu liikmeile, kellel võimalus Torist läbi minna, vaadata, kuidas see ait välja näeb. Ukse asemele on asetatud laudad, seinad on pooldest saadik lagunened, katus ripakile, põrandaid pole loomulikult olemaski. Mis töölised saaksid säärases aidahagerikus hoida, see jääb loomulikult kohaliku mõisavalitsuse saladuseks.

Sama vilets lugu on mõisatöölisele määratud lautadega. Seal on pilt samasugune: vundament lagunened, üks ripakile, katus katki, seinast vaata vabalt laudast välja. Kuidas seal talvel külm seapõrsaid ära ei võta, sellest ma aru ei saa.

Mis puutub remondisse, siis on selles suhtes igas mõisas maksev ise kord. Mõni mõisavalitseja, näiteks Audru oma, ei luba tööliste teha remonti mõisa ajast. Teistes mõisades, näiteks Toris, ollakse veidi vastutulelikum ja lubatakse tööliste mõisa ajast oma kortereid kohendada. Mis puutub suurematesse remontidesse, siis on igakord, kui minnakse mõisavalitseja palvele, vastuseks: meil ei ole raha. Peaks arvama, et neis mõisades kokkuhoid käib üle kõige. Ometi pole see nii. Toris näiteks ehitati kiires korras härradele ülemvalitsejale ja valitsejale tuliuus kanalaut ajal, kus tööliste raha puudusel nende korterite remondist ära öeldi. Näib, et need kaks härrat on tähtsamad, kui mõisatöölised oma perekondadega.

Olen juba varemalt eraviisil juhtinud riigimõisade valitsuse tähelepanu riigimõisade tööliste võimatutele korterioludele. On kurdetud, et raha vähe, aga on siiski lubatud katsuda asja parandada. Kahjuks pole seda aga siia maani sündinud. Nõnda, nagu on korterid praegu mitmes mõisas, on need häbiks riigimõisadele.

Kolmas moment, mida käsitab meie arupärimine, on mõisatöölisega lubamatu ja ülekohtune ümberkäimine. Siin ei saa üldist mõõdupuud tarvitada, sest mitmes mõisas on ümberkäimine korralik. Aga õige mitmes mõisas jätab tööliste käitlemine paljugi soovida. Näiteks Audru mõisas Pärnumaal. Audru mõisas on 1928. a. saadik ametis uus valitsejahärra. See on seal nüüd kombes ja korra maksuma pannud, millest kurjemat mõne halva parunigi ajal polnud. Endine valitseja oli korralik

mees. Ta ei seadnud mitte üksi mõisa majapidamist korda, vaid ka ta ümberkäimine töölistega ei jätnud midagi soovida. Aga meie teame, kuidas niisuguste korralikkude meeste käsi teinekord Põllutööministeeriumis käib. Kui Audrus tegi tolmu nõndanimetatud „Rukkiussi“ talu asi, siis leidis tähendatud valitseja, et säärane „Rukkiussi“ talude eraldamine mõisade majapidamisele kahjulik ja seepärast lubamatu. See vastuseis aga saigi talle kaelamurdvaks surmapatuks, mille eest ta Audrust lasti lahti ja teise kohta üle viidi. Tolleaegses eelarve-komisjonis ilustati seda üleviimist rõhutades, et see ei olevat karistus, vaid isegi ametikõrgendus. (Kaitseminister O. Kõstri vahelhüüe.) Meil on seni maksnud kord, et ametnikult küsitakse, kas ta kohavahetusega nõus on või mitte. Ja kui üks ametnik vastu tahtmist teisele kohale paigutatakse, siis ei ole see ülendamine, vaid karistus. (Kaitseminister O. Kõstri vahelhüüe.) Teie, kui endine Põllutööminister, teate seda asja loomulikult kõige paremini, sest Teie pealekäimisel see lennumine sündiski.

Uus valitseja on tööliste suhtes nii kõrk, et kõigil töölistel temaga võimata rääkida, vaid ainult teatud inimesed võivad minna ja oma soovid valitsejale ette kanda. (O. Kask, tõer: Teeb korra majja.) Härra Kask, ma ei usu, et Teiega kui linnapeaga, kes ka korda armastab, Pärnus ainult kolme inimest rääkida lubatakse. Niikaugele ei ole Teie oma korraga veel jõudnud, ja Jumal hoidku jõudmast.

Kui töölised, kellel moon ja rahapalk saamata, tahavad valitseja jutule minna, siis ei anta neile selleks luba ega võimalust. Samuti sunnitakse naisi meeste töid tegema, ja kui keegi julgeb vastu hakata, siis on see naistöoline pikema jututa sunnitud kohalt minema. Ühesõnaga — ümberkäimine töölistega on seal säärane, mis allpool igat arvustust, ja töölised on selle tagajärjel nii terroriseeritud, et nad ei julge ka seal välja astuda, kus neil selleks täielik õigus. Läänud aastal lasti seal näiteks lahti pikema jututa mees, kes on vabadusesõjast osa võtnud ning perekonna isa on, ja kes kuus aastat korralikult mõisa teeninud. Valitsejal juhtus olema säärane tuju, ja — karjamees lendas.

Missuguse võimatu seisukorraneni võidakse teinekord minna, näitab juhtumine, ühe mõisatöölise vallandamine Toris. Ma käisin eel eelmisi Riigikogu valimisi Toris kõnelemas. Pärast kõnet tulid minu juurde mõisatöölised, mitte et kellegi peale kae-vata, vaid mind lihtsalt informeerida oma

elust-olust. Ja selle tagajärjeks oli see, et üks mõisatöölise, kes teeninud Tori mõisas Eesti ajal 8 aastat ja endiste pere-meeste ajal 15 aastat, ning kes vahepeal eestöötegi jaoks olnud, vallandati 1. maist k. a. Kui tööline läks küsima, miks teda vallandatud, siis teatati riigimõisade valitsusest, lahtilaskmine olevat sündinud tööliste kokkutõmbamise tagajärjel. Ühes tähendatud töölisega vallandati ka ta poeg. Nii isa kui poeg on kogu aja väga korralikult mõisa teeninud, ega ole kumbki neist ühtki märkust saanud. Nüüd äkki — lahti lastud. Põhjuseks öeldakse olevat kokkutõmbamine, aga 1. maist s. a. võeti kahe vallandatud töölise asemele 2 uut töolist. Tähendab riigimõisade valitsusel ei jätkunud julgust teatada tõsist põhjust, miks need föölised lahti lasti. Häbeneti avalikult seda ütlemast. Tõeliseks vallandamise põhjuseks võis olla vaid see, et see tööline arvati olema nende ninamees, kes minu jutul käisid. (A. Tupits, põl: Siis on kardetav Teiega juttu ajada!) See tööline aga ei käinud üldse minu jutul, vaid viibis kõrvalmajas kogu aja, kus teised töölised minuga kõnelesid. Aga kui ta olekski mu jutul käinud ühes teiste töölisega, siis ei saa teda seepärast ometi kohalt vallandada.

Kui riigimõisade valitsus läheb niikaugele, et ta loeb kriminaal-kuriteoks selle, kui üks tööline julgeb rääkida Riigikogu liikmega ning ta selle eest ametist vallandatakse, siis illustreerib see väga kujukalt, missugune vihavam valitseb riigimõisade valitsuses niihästi keskkohas kui ka kohal. Meie protesteerime kõige kategoorilisemalt säärase töölistega ümberkäimise vastu ja rõhutame, et see on häbiks riigimõisade valitsusele.

Tähendatud töölisel on Toris vana hallpea isa, kes 38 aastat ühtejärgi Tori mõisa teeninud. Seniajani sai ta mõisast korteri, mille eest talt nõuti tööpäevade tegemist. Pärast kirjeldatud vahejuhtumist olevat lugu kujunemas sääraseks, et ka hallpea vanaisa kannatama ja oma korteri kaotama peab. Riigimõisade valitsus on nagu Jahve Jumal, kes nuhtleb vanemate patu poja ja pojapoja kätte — teisest ja kolmandast põlvest saadik. (A. Jõeäär, stp: Siia oleks tõesti teist valitsust tarvis.)

Kui riigimõisade valitsus seletab korteri ja palga suhtes, et puuduvad rahalised võimalused korteri- ja palgaolude parandamiseks, siis ei saaks see põhjus olla takistuseks töölistega ümberkäimise parandamiseks. Töölistega paremaks ümberkäimiseks ei ole vaja mingeid lisakulusid. Siin

on tarvis vaid head tahet ja arusaamist, et riigi tööline on ka riigi kodanik, kellel õigus nõuda korralikku ümberkäimist.

Lõpuks käsitleb meie arupärimine lohaku riigimõisade majapidamises. Selle viimase juures pole mul põhjust pikemalt peatuda. Täheendan eelkõige üldiselt, et riigimõisade majapidamine mõndagi soovida jätab. See on väga ekstensiivne. Võtame näiteks Tori mõisa. Selle mõisa põllumaast — üldse umbes 900 vakamaad — on ligemale 500 vakamaad pikemat aega söödis. Osa sellest on viimastel aastatel katsutud üles harida kultuur-heinamaaks, aga kuidas seegi õnnestub, on teadmata. Umbes pool põllumaast seisab aastate kaupa söödis. Vene ajal oli seal 23 aastapõllusulast, nüüd ainult 9, 14 sulast vähem, kui tol ajal. Vene ajal oli seal hobuseid üle 20, nüüd kõigest 10 hobust. (J. Fuks, as: Põllud on söödis?) Ma ütlesin juba, lugupeetud rkl. Fuks, et põllud on söödis. Kindel on, et säärase tööjõuga kõigeparemal tahtmisel ei saada korralikult seda mõisat pidada. Mul on käepärast kohalikkude sõdurite poolt saadetud märgukiri. Ma võtan julguse osa kirjast ette kanda, et selguks, kuidas kohalikud elanikud riigimõisade majapidamisse suhtuvad. Nad kirjutavad järgmist: „Tori riigimõisa maa-ala arvatakse umbes 900 Riia vakam., aga kas Tori riigimõis kasutab kõiki neid maid? Enne, Vene valitsuse ajal, olid Tori mõisamaad kõik harilikult ja korralikult kultiveeritud ja üles haritud põllumaana. Igal sügisel müütas mõisa-avalitsus ümbruskonna elanikkudele vilja, ka varustas ta Sindi vabrikut viljaga. Aga mis näeme nüüd? Igal sügisel on Tori riigimõisa valitsuse poolt majade seinad kleebitud kuulutusi täis, kus teatatakse, et mõisaavalitsus ostab seda ja seda vilja piiramatul arvul. Tekib arvamine, ehk on nüüd mõisas loomade arv suurenenud j.n.e. Vene ajal oli Tori hobusekasvanduses hobuste arv alatasa üle 300, ja lehmade arv ka suur, aga nüüd kõigub hobuste arv 90—100 ja lehmi on alles 1928./1929. a. jooksul ligi toodud 20—30-ni. Ka ei suuda mõis oma töölistele alati tarvilikku vilja anda. Aga millest tuleb see asjaolu? Mõisa põllumaad, mis varematal aegadel vilja all olid, on söödis, kasvatavad metsikut rohtu, mõisaavalitsus nende eest ei hoolitse. Mõisast eemal Aesoo küla juures on mõisal umbes ligi 500 vakamaad maad, mida kultiveerimise teel viljakandvaks maaks saaks harida. Selle maa peal kasvab hein, ja selle rendib mõisaavalitsus igal aastal enampakkumise teel välja, —

seega mõisal pole endal vajadust selle pläraka maa kohta“ j. n. e.

Nii märgukirja sisu. Nagu selgub sellestki, pakub Tori mõisa majapidamine tõesti väga kurba pilti. Mõis, mis enne kogu ümbruskonda suutis varustada viljaga, hiilgab nüüd sellega, et peaaegu igal kevadel ostab isegi seda vilja juurde, mis peab maksma oma sulastele moonaks. See on kõige halvem tunnistus tähendatud mõisa majapidamise intensiivsusest.

Aga mitte ainult Toris ei ole asjad halvad, vaid samuti mitmes teiseski riigimõisas. Olgu juhitud muu seas tähelepanu Audru riigimõisale, millest ma eelpool juba kõnelesin. Seal on valitseja mitte ainult ümberkäimises töölistega, vaid ka mõisa heinamaade väljaandmises pannud maksma uue korra. Audru mõisas on rohkesti väga väärtuslikku mereäärset heinamaad. Seda renditakse välja ümbruskonna elanikkudele, kas raha eest, pooleks teha või jälle rukkilõikamise eest. Heinamaade väljaandmisel peaks maksma harilik kord, renditakse välja enampakkumise teel. Kuid kuulge, mis kirjutab selle kohta „Vaba Maa“ Pärnu väljaanne, pannes pealkirjades „Kummalised lood Audru riigimõisas“, „Heinamaad ei saa otseteed mõisast, vaid vaheltkauplejate läbi“.

„Audru riigimõisal on kaugelt rohkem heinamaad kasutada, kui mõisa majapidamiseks heina vaja on. Seepärast annab valitseja igal aastal hulga heinamaad ühekordseks niitmiseks välja, kuid mitte enampakkumisel, nagu seda nõuab riiklik asjaajamine, vaid oma äranägemise järgi, kas heina poolekstegemiseks, ehk vilja ärakoristamise eest. Mõisaavalitseja teeb hinna heinamaatükkidele. Seega oma heaksarvamise järgi. Otse kummaline, kui anti endisele parunile Pilar'ile 22 vakamaad heinamaad viljakoristamise eest. Parun andis edasi tingimusel, et tegija koristab vilja ja saab heina ärategemise eest $\frac{1}{3}$ saaki. Seega saab parun $\frac{2}{3}$ heinasaaki muidu endale.“

Ümbruskonna elanikud, kellest suur osa vähe maaga või päris maata inimesed, ei jaksa aru saada, mispärast mõisaavalitseja poolt antakse 22 vakamaad heinamaad endisele mõisaapidajale selleks, et see võiks, andes heinamaa viljakoristamise eest edasi, saada $\frac{2}{3}$ heinasaagist endale, ilma et tal endal tarvitseks lille lille peale liigutada.

Aga eks kaalu valitsejahärra nii mõneski mõisas üles seadusliku korra.

Aastate viisi on Audru mõisa ümberkaudsed elanikud oma loomi karjatanud mõisa heinamaal. Suur osa ei saa sellela

lehmi üldse pidada. Praegune valitseja on aga leidnud, et sellele tuleb lõpp teha. Minevast aastast saadik käivad ümberkaudsed elanikud mõisavalitsejale peale, et see lubaks endiselt loomi karjatada mõisa karjamaal, aga valitsejahärra on tujukas ega taha seda lubada. On küsitav, kas tänavugi lastakse loomi seal karjatada. Ei küsita siin riigi ega kohalikkude elanikkude huvidest, vaid aetakse lihtsalt jonnki.

Samasuguseid kujukaid näiteid võiks tuua teistestki riigimõisadest, aga jätkub vast ühestki.

Meie rühm, esinedes käesoleva arupärimisega, on tahtnud valitsusele anda võimaluse vastamiseks, kas ta tahab tõsiselt kaaluda, kuidas mõisatöölise palga- ja korteriolusid parandada ning töölisega ümberkäimist muuta isiklikumaks, ja öelda, kas tahetakse edaspidi rohkem rõhku panna riigimõisade majapidamiste intensiivsemaks muutmisele ja lohakuste kõrvaldamisele. Et Vabariigi Valitsusele seda võimalust anda, palun käesolev arupärimine vastu võtta.

Arupärimine võetakse vastu 27 Riigikogu liikme toetusel.

7. Läbirääkimised Vabariigi Valitsuse vastamise puhul arupärimisele linnavolikogude Eesti tööliste partei j. n. e. rühmade likvideerimise kohta.

A. Jõeäär (stp): Väga lugupeetud rahvasaadikud! Vabariigi Valitsuse vastus ei rahuldanud arupärijaid järgmistel põhjustel. (J. Soots, põl: Aga oleks võinud rahuldada küll.) Härra Soots'i küll. Kõigepealt on täiesti vastuvõtmatu Vabariigi Valitsuse seisukoht, nagu ei oleks Riigikogul üldse õigust käesolevas arupärimises puudutatud küsimust arutada seepärast, et ministri otsuse peale võib administratiiv korras Riigikohtule kaevata. Säärasel korral ei saaks minu arvates, kui see seisukoht õige oleks, üksikute ministrite tegevuse kohta Riigikogus üldse aru pärida, seepärast, et ei ole üldse sääraseid ministrite otsuseid, millele ei saa administratiiv korras Riigikohtule kaevata. Niisuguseid ministri otsuseid üldse ei tunta. Siis võiks igakord minister tulla Riigikogusse ja öelda, nagu käesoleval juhulgi härra Kohtu- ja siseminister seletas: „Riigikogul ei ole mingit õigust oma kätte võtta kohtuvõimkonda kuuluvaid asju. Selleks on meil kohtud olemas“. Kuidas kujutab ette säärases olukorras praegune härra Kohtu- ja siseminister, kes ise omalajal väga lähedal seisib põhiseaduse kokkuseadmisele, põhi-

seaduse § 64. ettenähtud üksikule valitsuse liikmele umbusalduse avaldamise võimalust. (K. Päts, põl: Ega umbusaldust kohtu võimupiirkonnas ei ole.) Ei, härra Päts, Teie ei saanud minust praegu aru. Kui üldse kunagi õigustatud on Riigikogus arupärimistega esinemine ministrite tegevuse kohta, siis minu arvates seda käesolevas asjas, kus tegemist esimese järgu tähtsusega poliitilise küsimusega. Käesoleval korral ei ole põhjust arvata, et minister oleks arupärimises puudutatud sammu astunud oma võimupiirides ilma Vabariigi Valitsuse teadmata, ilma et see küsimus enne oleks Vabariigi Valitsuses kaalumisel olnud. Seepärast oli meie arupärimine sihitud mitte üksiku ministri vastu, vaid oli sihitud Vabariigi Valitsusele. Riigikogu ei hakka arupärimise puhul puhtjuriidilisi küsimusi kaaluma, ei hakka kaaluma, kas ministril vormiliselt oli õigus sulgemise otsust teha või mitte. Aga mina pean siiski tähelepanu juhtima sellele, et nähtavasti Vabariigi Valitsusele ja ministri endale asja juriidiline külg päris selge ei näi olema. Minister ei tea seniajani, kummana ta teotses, kas Kohtu- ja siseministrina või kindral-kubernerina. (V a h e l h ü ü e: Korrage.) Mina arvan, et ta kirjutas alla Kohtu- ja siseministrina ja tundis end sealjuures kindral-kubernerina. Nii võis tema seletusest järeldada. (V a h e l h ü ü e: Võibolla ka kindral-prokurörina.) Seda ei seletatud, et kindral-prokurörina. Kohtu- ja siseminister ütles sõna-sõnalt, nagu stenogrammist nähtub, järgmist: „Käesolevale arupärimisele ei peaks öieti Vabariigi Valitsusel midagi vastata olema, kuna arupärimises on pööratud Vabariigi Valitsuse poole, need sammud aga, mida ette heidetakse, on astunud Kohtu- ja siseministri, kui kindral-kubeneri õigusi käsitava isiku poolt, kelle võimkonnas tehtud otsuste kohta Vabariigi Valitsusel midagi öelda ei ole.“ (V a h e l h ü ü e: Õige.) See asi läheb ju päris huvitavaks, kui arvatakse, et kindral-kubeneri otsuste kohta Vabariigi Valitsusel midagi öelda ei ole.

„Meie seadustes on kord ette nähtud, kuidas kodanikud kohtu teel kindral-kubeneri otsuste kohta kaevata saavad. Seepärast ei oleks valitsusel, kellel õigust ei ole nende volituste kasutamiseks, mida seadused kindral-kubenerile andnud, ka käesoleval korral midagi öelda.“

See on õige, et Vabariigi Valitsus ei saa kindral-kubeneri volitusi kasutada. Et aga valitsusel õigus on kontrollida kindral-kubeneri, selle vastu ei saa küll keegi vaielda. Milline võim see kindral-kubener

siis õieti on, et teda ei saa valitsus kontrollida! See seisukoht, mis Kohtu- ja siseminister ette tõi, see on täitsa omapärane seisukoht, millega Riigikogu milgil tingimusel ei saa ühineda. (K. P ä t s, põl: Kas Teie arvate, et valitsus saab kindral-kubeneri otsust muuta?) Kindral-kubeneri võim ei ole suurem Vabariigi Valitsuse võimust, ja Vabariigi Valitsusel peaks ikkagi mitte ainult teada olema, mis kindral-kuberner teeb, eriti tähtsamates küsimustes, nagu käesoleval korral parteide sulgemine ja maavolikogudest rühmade väljaheitmine, vaid säärase küsimustes peaks ikka vast enne olema Vabariigi Valitsusega kokku räägitud, et säärane samm tuleb astuda, kas see tarvilik on või mitte. Ja minu arvates, niipalju kui ma siamaani seda asja tean, kindral-kuberner allub otsekohe Vabariigi Valitsusele, ja meil on ainult selle tõttu võimalik kaevata ta otsustele Riigikohtusse, et ta teotseb ühtlasi ka kui siseminister; ainult selle tõttu on võimaldatud administratiiv korras Riigikohtule esineda kaebustega tema otsuste peale, kuna vastasel korral see üldse võimalik ei ole. (Riigivanem O. S t r a n d m a n'i vahelhüüe.) Riigikohus on asunud päris kindlale seisukohale, et kui Vabariigi Valitsus on küsimuse otsustanud, siis on see otsus lõplik, et Vabariigi Valitsus ei allu kohtule, aga kui siseminister kindral-kubeneri volitustes ühe asja otsustab, siis võib ta peale kaevata Riigikohtusse. Kui aga kindral-kuberner iseseisvana teotseks, mitte kui minister, kui kindral-kubeneri volitused on antud, ütleme, mõnele kindralile, siis ei saa. (Riigivanem O. S t r a n d m a n: Miks ei saa?) Kui ta minister ei ole, siis Riigikohtule kaevata ei saa, sellepärast et ta ei allu kohtutele. (P a r e m a l t p o o l t: Iga ametniku peale võib kaevata.) Võibolla härra Riigivanem tutvuneks Riigikohtu seletusega selle kohta, kuidas kindral-kubeneri otsuste peale kaevata saab. See küsimus peaks päris selge olema.

Kui aga kindral-kubeneri peale kaevata ei saa mujale, kui ainult Vabariigi Valitsusele, siis järelikult peaks sellest tulema otsusele, et Vabariigi Valitsusel õigus on kindral-kubeneri otsuseid muuta säärasel korral, kui ta kohtutele ei allu. Kuid ma arvan, et niisugusel korral, kui härra Kohtu- ja siseministri seletus tõeale vastama peaks, et ta käesoleval korral teotseks kui kindral-kuberner, siis ta otsus nüüd tõepoolest seadustega kokkukõlas ei ole. Seepärast, et Riigikorra kaitseseadus ei kõnele kindral-kubenerist sõnagi. Tähendatud seadus annab õiguse, sulgeda omavalitsuste esindu-

sekogude rühmitusi, Kohtu- ja siseministrile. (V a h e l h ü ü e pahemalt poolt.) Sel ajal, kui Riigikorra kaitseseadus maksma pandi, olid ministriumid alles koondamata, see õigus kuulus siis siseministrile, nüüd on see siseministrilt loomulikult üle läinud Kohtu- ja siseministrile. Kindral-kubenerist ei ole Riigikorra kaitseseaduses üldse juttu, järelikult kindral-kubeneril ei ole sulgemisega tegemist. Meie peame uskuma seda, mis välja kuulutatud Riigi Teatajas, ja ma käin ka selle järgi. Riigi Teatajast on näha, et sulgemise otsuse tegi Kohtu- ja siseminister. Ma arvan, keegi ei julge ometi ütleva tulla, et Kohtu- ja siseminister Vabariigi Valitsusele ei allu. Järelikult on Riigivanemal õigus temalt aru pärida, ja kui seda tehtud ei ole, siis ühineb Riigivanem ministri sammudega. Vastutust peab kandma Vabariigi Valitsus. Kui aga Vabariigi Valitsus tahab vastutuse endalt veeretada ja ütleb, et temal ei ole midagi teada, ja ta ei ole seda asja kaalunud, siis ei ole see õige. Niihästi sisuliselt kui vormiliselt on Vabariigi Valitsus see, kes kohustatud vastutama.

Selle küsimuse vormilist külge ei ole arupärijad rohkem puudutanud, kui seda vaja oli ühenduses sisulise küljega, nimelt et Eesti tööliste partei nimega ühenduses olevate rühmituste sulgemine ei ole juriidiliselt küllaliselt põhjendatud, ja veel vähem on juriidiliselt põhjendatud Tallinna tööliste ja kõigi palgateenijate nimekirja tühistamine. Selles asjas oli meil lahkuminekuid Kohtu- ja siseministriga, ja arupärimise esitamise koosolekul tsiteerisin Riigi Teatajas väljakuulutatud valimiste tagajärgi Tallinna linnavolikogu suhtes, millest näha oli, et valimistel Tallinnas esinenud tööliste ja kõigi palgateenijate nimekirja. Mingit muud nimetust ei ole Riigi Teatajas välja kuulutatud. Siin ei ole Eesti tööliste partei nime üldse tarvitatud, ja loomulik järeldus, kui Eesti tööliste partei suletakse, ja ühes sellega tahetakse sulgeda ka partei rühmi volikogudes, siis seda vormiliselt põhjendada saab ainult sama nimetuse all teotsenud rühmade kohta; rühmade kohta aga, kes ei esine sama nimetuse all, oleks ainuke võimalus käsitada selle paragrahvi teist lõiget, mille põhjal võiks igasuguseid ja iganimelisi rühmi sulgeda, kui ainult nende tegevuses ilmsiks tulnud kuritegeliste sihtide taotlemine, mida keelab Riigikorra kaitseseadus. Et säärast tegevust oleks Tallinna linnavolikogus ilmsiks tulnud, seda ei ole keegi tõendanud.

Siis härra minister ütles, nagu oleksin

mina seda küsimust liiga pealiskaudselt käsitanud, nagu poleks ma kõiki Riigi Teatajaid lugenud. (Kohtu- ja siseminister A. A n d e r k o p p'i vahelhüüe.) Meie peame seda arvestama, mis Riigi Teatajas on, see on kõigile kodanikkudele teada. Mis siin avaldatud ei ole, seda ei saa aluseks võtta. See, mis valimiste nimekirjas klambrites juurde lisatud, see ei ole rühma nimetus.

Siis mina sain härra ministri seletusest nii aru, et Riigi Teatajas hiljem seda nimekirja ning rühma nimetust on parandatud ja täiendatud, ja et õiendus on saadetud selle kohta, et see ei ole tööliste ja palgateenijate nimekiri, vaid Eesti tööliste partei nimekiri. Seda küsimust olen ma vahepeal katsunud selgitada, uurisin uuesti kõik Riigi Teataja lisad põhjalikult läbi, olgugi, et juba enne katsusin oma ülesannet võimalikult tõsiselt võtta ja ka kõik need Riigi Teataja lisa osad läbi lugesin, kus arvata võisin, et võiks leida nimekirja. Nüüd selgub aga, et niisugust õiendust Riigi Teatajas ilmunud ei ole, võibolla, et olid säärased kavatsused, et oli kirjavahetus selle kohta, aga nüüd jääb see seisukord püsima, et Tallinna linnavolikogus on teotsenud Tallinna tööliste ja palgateenijate rühmitus, mis siseministri täiendava otsusega suletud. See on vormiline küsimus, ja mina arvan, see vormiline küsimus on küllalt tähtis, et ka sellega arupärimist küllalt põhjendatuks võiks lugeda. Kuid peatahtsus ei ole selle asja vormilisel küljel, vaid peatahtsus on käesoleval korral selle asja sisul, sellel sisul, mida ükski administratiiv kohus ei kaalu, mis tema kompetentsi ei kuulu, nimelt kas otstarbekohane oli säärast sammu astuda.

Kui kohus küsimust kaalub, siis vormilisest küljest, kas ministril oli õigus seaduse järgi astuda säärast sammu, aga otstarbekohasuse seisukohast ei saa ükski kohus ministrit kontrollida. See küsimus kuulub ainuüksi Riigikogu kompetentsi. Seepärast küsin, kas sulgemine oli hädatarvilik ja põhjendatud?

Härra minister andis selles osas ka vastuse Vabariigi Valitsuse nimel. See vastus aga ei sisaldanud midagi uut, ega andnud midagi lisaks sellele, mis juba ligi 10 aastat kõigile teada, nimelt, et kommunistlik partei oma pöranda alla sulgemisest saadik otsib võimalusi ka pörandapealseks teotsemiseks põhiseaduses ettenähtud kodanikkude põhiõiguste kindlustuseks määratud abinõudega ja piirides.

Et Eesti tööliste partei nende poolt selleks otstarbeks üle võeti, see pidi vastavatele võimudele kindlasti teada olema enne

Riigikogu valimisi, igatahes enne omavalitsuste esindusekogude valimisi. Ja kui härra minister Riigikogus vastupidist julgeb tõendada, siis peab ta õigeks võtma: 1) kas seda, et ta annab kaitsepolitseile pankrotitunnistuse, s. o. kõige halvema tunnistuse, mis üldse anda võib, kuna temale asi alles nüüd tagantjärele selgeks sai, või räägib ta poliitistel põhjustel ebatõtt.

Julgen eeldada siiski viimast oletust ja loodan, et meie kaitsepolitseil täpsemad andmed olid.

See uus, mida vahepeal teada saadud ja mida Riigikogu kõnetoolilt ette toodi, seda on vähe, et säärast sammu põhjendada. Mida näiteks uuena ette toodi? Toodi ette seda, et on ette kirjutatud tööliste partei liikmetele sammud, mida peavad astuma. On neilt aru päritud muu seas näiteks selle üle, et mis mõttes käiakse purjus peaga ringi j. n. e., nagu see ette tuli ametiühisuste ekskursiooni puhul Kapa-Kohilas. Ma ei taha oletada, et viina läbimüük selle peapesu tagajärjel, mis üks tööline sai, vähe- neb niivõrt, et riik selle tagajärjel hädaohtu võiks sattuda. See kõik tõendab, et ei ole siamaani tõsiseid takistusi tehtud katseteks, legaalselt teotseda, ja et lubati esineda valimistel, valimiste heaks kihutustööd teha j. n. e. nii, nagu see demokraatliku korra juures täiesti loomulik on. Nüüd küsime: missugune hädaoht ähvardab riiki, kui näiteks Tallinna linnavolikogu 86 volinikust 14 inimest talitab pörandaaluste juhtnõõride järgi? Revolutsiooni linnavolikogus teha ei saa. Ja see, mis on tehtud niihästi Tallinna linnavolikogus, kui ka mujal, ei lõhna revolutsiooni järgi. Näiteks Tartus löi tööliste partei mingi bloki tööerakonnaga, ja kui ma ei eksi, siis ka majaomanikkudega. Ma ei tahaks uskuda, et seesuguse bloki loomine sündis mingite pörandaaluste juhtnõõride järgi. Veel vähem usun seda, et see sündis lõpueesmärgi sihis: Eesti riigi iseseisvuse kukutamiseks. Mingit uulitsa demonstratsiooni ei saa linnavolikogus korraldada, seal on võimalik kodukorra alusel iga silmapilk korda jalule seada.

Edasi, linnavolikogus ja teistes omavalitsuste esindusekogudes selle rühma likvideerimine ei võta võimalust kommunistidelt, töölistehulki uulitsale kutsuda ja neid seal oma sihtide saavutamiseks ära kasutada, see võimalus jääb neil ikkagi järele. Mina arvan, et ei Vabariigi Valitsus ega Kohtu- ja siseminister ei kujuta endale ette, et nad suudavad hävitada kommunistliku liikumise, kui nad liikumise täiesti pöranda alla sulgevad. Vene tsaaririigi ajalugu peaks õpe-

tust andma. Meil aga jälgitakse tsariaegseid võtteid ja eeskujusid ja satutakse sealjuures vastollu põhiseadusega, hävitatakse kodanikkudes säärase tegevusega usaldust põhiseadusliku korra vastu, ja lõpptagajärg võib meil tulla samasugune, mis tuli tsari riigis, kui meil õigel ajal teistsuguseid abinõusid tarvitusele ei võeta.

Kui meil ei parandata kodanikkude majanduslikku olukorda, kui meil lastakse laialiste rahvahulkade olukord päev-päevalt ikka raskemaks minna, kui antakse laialistele hulkadele põhjusi rahulolematuseks, siis ei päästa tööliste partei linnavolikogu rühmade likvideerimine seisukorda, vaid vastupidi.

Valitsus peidab ainult jaanalinnu viisi pea liiva alla ja usub, et hädaoht on kõrvaldatud. Säärast teguviisi ei saa tunnistada otstarbekohaseks riigi julgeoleku huvides.

Vabariigi Valitsus ei ole suutnud rahuldavat seletust anda, ja seetõttu esitan arupärijate nimel järgmise üleminekuvormeli:

„Ära kuulates Vabariigi Valitsuse seletused Eesti sotsialistliku tööliste partei Riigikogu rühma poolt esitatud arupärimisele linnavolikogude Eesti tööliste partei j. n. e. rühmade likvideerimise kohta, tunnustab Riigikogu seletused mitterahuldavaks, ja läheb päevakorras edasi.“

Vaheaeg kl. 11.55 min. — kl. 12.25 min.

Koosolekut juhatab teine abiesimees

R. Penno.

Sekretäri kohal sekretäri esimene abi

A. Tõllassepp.

H. Martinson (stp): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Härra Kohtu- ja siseministri vastus sotsialistide arupärimisele seganimekirjade järgi valitud tööliste omavalitsuse esindusekogude likvideerimise kohta ei võinud meid rahuldada sel lihtsal põhjusel, et vastus sisaldas peaaesjalikult ainult neid põhjusi, mis pärast Eesti tööliste partei suleti, kuna selle üle keegi ei ole aru pärinud. Eesti tööliste partei pattude pärast, mis õieti öeldud, kaitsepolitsei teadmata ja kaasabita ei võinudki sündida, nende pattude pärast kõiki tööliste esindusekogusid omavalitsustes likvideerida, selleks ei oleks tohtinud ühtki alust olla, nagu ka minu rühmakaaslane Jõeäär seda siin seletas. Kohtu- ja siseminister luges ette terve rea süüdistusi, milles Eesti tööliste partei süüdi olevat, ja ütles muu seas, et

ministeeriumil viimaste linnavolikogude valimise eel kõiki andmeid nende süütegude kohta ei olevat olnud, need olevat hiljem kätte saadud, ja alles selle järele olevat partei sulgemise otsus tehtud. Eelmise ütluse tõsiduse juures lubatagu mul kahelda. Olen ise pea algusest saadik selle partei asutamise juures tegev olnud, ja olen ligemale 3 aastat seal tegev olnud, ja võin öelda, et seal ühtki sammu ei võidud teha, ilma et see kaitsepolitseil kohe teada ei oleks olnud. Minu tegevus oli seal avalik, nagu kõik teate, mul ei olnud midagi tarvis karta ning ei häbene siis ka sellest rääkida. Ka partei asutamise ajal, kui ma juhuslikult selle liikumise sekka sattusin, olid minul ja paljudel teistel minuga üksmeeles olijail kõik need telgitagused sepitsused ja lootused, mis nii kodanlaste kui põrandaluste kommunistide poolt sellele parteile pandi, teadmata.

Alles pärast Abramson'i sissekukkumist ja siis, kui Mihkalai jant avalikuks tuli, nägime, missugust õnnetut osa Abramson seal mänginud oli, kes kõigest hingest tahtis Riigikogusse pääseda ja selleks kõiki abinõusid tarvitas, toetusi võttes niihästi kodanlaste kui ka kommunistide poolt, neile mõlemile lubadusi andes. Teiselt poolt oli tema ligemaks kaastööliseks kaitsepolitsei salane agent Mihkalai, keda politsei hiljem kuidagi kätte ei saanud. (M. J u h k a m, tões: Nad löövad vahel praegugi Teid üle, need kommunistid.) Ma ei ole kunagi nende lõa otsas käinud, Teile on see ehk enam kardetav, mulle mitte. Selle Mihkalai mitteleidmine politsei poolt ja muud juhused näitasid... (J. S o o t s, põl: Ühes olite ja teotsesite ja ei andnud sõpru üles.) Ma andsin siin avalikult Riigikogu kõnetoolilt tema aadressi teada. Ta oli legaalne inimene, ei varjanudki ennast, aga kõigist hoolimata ei leidnud politsei teda üles, ja öeldi, et võibolla oli ta põrandaalune ja esines vale nime all. Kuid kuidas võib meil Riigikogu valimistel vale nime all esineda, niisugust juttu võib amm lastele seletada. (J. S o o t s, põl: Miks Teie politseile appi ei tulnud?) Nagu ütlesin, mitmed juhused näitasid, mis pärast kodanlaste poolt selle partei asutamist nii soojalt soovitati, ja mis kommunistid temast ootasid. Kodanlased lootsid selle partei läbi sotsialistide kasvavat mõju takistada, ja kommunistid lootsid selle läbi legaalset tööriista oma sihtide läbiviimiseks saada. Et viimastel ka sotsialistid pinnaks silmis olid, siis olid nad kodanlastele „tere tulemast“.

Minu parteis olemise ajal tõmbasime aga mõlema rehkningist kriipsu läbi. Ei

andnud sõrme kummagile kuradile, ja nii ei saanud kumbagi meie kätt tagantjärele tõmmata.

Selleaegsed sotsialistide süüdistused, et meie härra Pätsi rahadega toimetasime, olid ka alusetud. Ühtki penni ei saanud meie võõrast raha sel korral. Isegi Abramson'i ja teiste sõidurahad, partei põhikirja ja Riigikogu kandidaatide nimekirjade kokkuseadmise kulu, ühesõnaga, kõik maksime ise kinni, pangast laenatud rahaga. Abramson tunnistas küll ise kohtu ees, et ta olevat rkl. Pätsi käest 190.000 senti saanud. Kuidas ta seda tarvitas, on mulle teadmata. Pärast kuulsime, et ta olevat isegi kommunistidelt, pörandaalt raha saanud, kuipalju ehk misjaoks ta sedagi tarvitas, ka see jäi meile teadmatuks. Mina olin partei kassahoidja, ja mitte üks penn ei läinud seal läbi partei asutamiseks. Viimane kui veksel on makstud, aga mis Abramson oma isiklikuks tarvitamiseks tegi, see ei puutu meisse. Abramson'i sissekukumise ja Riigikogu valimiste tagajärgede väljakuulutamise järele, mille järgi meie Riigikogus 6 kohta pidime saama, olime tõsiselt hirmus, et meie kohad parempoolsetele lähevad, nagu see vast nende poolt ka kavatsatud oli. Riigikogu valimiste seaduse § 47 tunnistab Riigikogu maksvusetus Riigikogusse veel mitte astunud kandidaatide suhtes ka niisugused nimekirjad, mille järgi valitud Riigikogu liikmeist vähemalt pooled kohtulikule vastutusele võetud ja Riigikogu loal vangistatud. Meie hulgast oli 4 Riigikogusse valitud kandidaati vangistatud, see tähendab mitte pooled, vaid tervelt $\frac{2}{3}$. Et sel ajal sotsialistid ette kuulutasid, nagu läheksid kõik Eesti tööliste parteile antud hääled kodanlastele, ja et seda ettekuulutust tühistada, panime kõik rattad käima, et need Riigikokku valitud kandidaadid, kes vangistatud olid, ise vabatahtlikult Riigikogust tagasi astuksid, nii et nende asemele teised vabadusesolijad võisid tulla, sellega püüdsime kodanlaste arvest kriipsu läbi tõmmata, mis ka korda läks. Kommunistliku voolu esindajatega oli pärast võitlus Arnold Grimpel'i näol, keda III Riigikogust mäletate, ja kes pärast vangist vabakssaamist kodanlikust noorhännast kangeks tööliste eestvõitlejaks muutus, nagu ta seda ise armastas nimetada. Sellega oli meil õige palju tegemist, ja asi muutus siis paremaks, kui tema parteist välja heideti. (J. F u k s, as: Tema heitis teisi välja.) Temaga sel korral seltsisid oma teada kanged punased. Suuremale hulgale on teadmata nende nimed, küll aga usun, et kaitsepolitseil need teada on. Neist

keegi Paula Järv, kellel sõjaseaduse piirkonnas elamine keelatud oli, kes sellegi pooltest aga politsei poolt tihtilugu ajapikendust sai Tallinnas elamiseks ja kes sagedasti koosolekutel üles astus ja avalikult ütles, et meil ei ole tarvis tähele panna, kui politsei meile midagi ära keelab. Vaadake, niisugusele inimesele pikendati Tallinnas, kui sõjaseisukorras olevas linnas, elamise luba, eks see lõhna millegi järele. Peale selle oli veel keegi Evald Nugis ja Sein, seesama Sein, kes kirjutas omal ajal „Päevalehes“ kenu kirjutusi. (O. G u s t a v s o n, stp: Kõva raha eest.) Jah, muidugi. Siis oli veel Paavel, kellest kõigest meie Grimpel'i väljaheitmisega vabanesime. Kas need kõik salased kaitsepolitsei kaastöölised olid, see on meil täpselt teadmata, aga oletada laseb see ennast küll. (M. J u h k a m, tõe: Aga mispärast Teie siis ei rääkinud?) Olen seda alati rääkinud ega pole see esimene kord, kus sellest kõnelen. Ega neid siis muidu niikaua poleks tembutada lastud, ega nad ka ilma kaitsepolitsei teadmata jalga saanud lasta. See pidi kas politsei teadmisel või selle otsekohesel kaasabil sündima.

J u h a t a j a : Rkl. Martinson, ma leian Teie väljenduse, kus Teie politseid kahtlustate, ebakohase, ja teen Teile märkuse.

H. M a r t i n s o n (stp): Hea küll! Aga kui Leiner'i mahalaskmise järele tulevas „riikikukutavate naiste“ protsessis kange kommunistliku noorsoo organiseerija Paavel'i kaitsepolitsei salane kaastöö avalikuks tuli, ja ka Grimpel oma osa oli ära mänginud, püüti katset teha, jälle uuesti Eesti tööliste parteisse sisse tungida ja seal mõjule pääseda. Kelle soovil see sündis, või kust poolt see algatus tuli, jäi minule kui selleaegsele partei eesotsas olijale teadmatuks.

Et Kaaver seal osa mängis, ja kaitsepolitseil kõik teada oli, selgus meile mõnestki asjast. Toon ainult ühe näite.

Meil hakkas ilmuma ajaleht „Edasi“. Juba selle nime pealesurumisel saime aru, kust poolt tuul puhub; aga mõtlesime: „olgu lapse nimi, mis ta on, otsustame ainult tema tegude järgi“, ja sellepärast ei teinud nimest tüliküsimust. Selle lehe tegevaks toimetajaks panime, sel korral ilma teenistuseta, Valter Kaaver'i, kuna vastutavaks toimetajaks Kaaver'i enese soovitusel keegi noormees Kuuskman hakkas. See Kuuskman ei osutunudki nii väga Kaaver'i käpaaluseks, nagu see seda esiteks arvas, sest noormees tuli meie käest küsima, mis

ta kohused ja kui suured tema võimupiirid on vastutava toimetajana. — „Meieks“ nimetan ma siin selleaegset Riigikogu rühma, — sest Riigikogu rühm oli selleaegse keskkomiteega nii mõneski asjas vastolus, olgu küll, et meie hulgest 2 inimest keskkomitees oli. (M. J u h k a m, tõer: Aga küll oli üks segane ja keeruline asi.) Mitte hullem, kui teil tööerakonnas. (M. J u h k a m, tõer: Puha provokatsioon, ei tea, millal algab ja millal lõpeb.) Teie poolt see provotseeriti. Kuuskman'ile sai müdugi seletatud, et kui ta kinni ei taha kukkuda, siis peab ta kõik ajalehte määratud käsikirjad läbi lugema ja mis vähegi kahtlane, seda mitte läbi laskma. Lubas seda teha. Tuligi ühel õhtul jälle siia rühma tuppa ja kurtis, et neil olevat Kaaver'iga suur kokkupõrge olnud ühe käsikirja pärast, mille Kaaver vastu tema tahtmist lehte pannud ja milles üles kutsutakse rahvast sõjariistad käes Nõukogude liitu kaitsema.

Sellele üleskutsele oli alla kirjutanud „nõukogude sõprade liit“. Et meie teada säärase nimetusega registreeritud liitu Eesti riigis ei olnud, tegime vastutavale toimetajale kohuseks, et ta seda üleskutset lehte ei laseks panna, kuna säärase üleskutse avaldamine oleks võinud viia lehe ja ka ühtlasi partei sulgemisele. Olgugi, et leht juba laotud ja korrektuurpoognad trükitud, võttis vastutav toimetaja meie nõudmisel ja soovil selle artikli lehest välja ja asendas teisega. See oli õhtul umbes kell 10. Teisel hommikul kell 1/28 ilmus trükikotta politseiametnik lehte konfiskeerima, sest seal olevat see ja see riigivastane üleskutse. Kutsutakse vastutav toimetaja, kes selgitab, et säärast artiklit üldse lehes ilmunud ei ole. Kes aga teatas selle kirjatüki ilmumisest? Asjaolu näitab, et Kaaver'il pidi olema side kaitsepolitseiga, sest trükikojast ei võidud seda teatada, sest siis oleks sealtpoolt ka muudatusest teatatud ja politseid sissekukkumise eest hoiatatud. Nüüd teie näete, kui juba see samm oli politseil teada, siis pidi ka teada olema iga teine samm, mis sealpool astuti.

Kaaver sai isegi sellega hakkama, et ta õhtul pärast seda keskkomitees kaebuse tõstis ja Kuuskman'i tagandamist vastutava toimetaja kohalt nõudis, sest see olevat provokaatori osa mängides ühe hea tüki lehest välja võtnud ja teistega asendanud. Ütlesin talle, et provokaatorit tuleb sealtpoolt otsida, kust see tükk lehte soovitati panna. Kaaver vabastati tegevtoimetaja kohalt ja et lõhet mitte suureks ajada, tagandati ka Kuuskman. (M. J u h k a m, tõer: Oleksite kohe tulnud ja rääkinud.) Teie ei

tule ka oma sisemisi parteitülisid kohe Riigikokku arutama. Selle järele võttis minu selleaegne ja ka praegune rühma-kaaslane rkl. Pesur vabatahtlikult vastutava toimetaja kohused endale, ja teab lugu laulda sellest, missuguseid kokkupõrkeid ette tuli, kui ta kõiki artikleid ei tahtnud lehte lasta. (Hulgalsed v a h e l h ü d e d.)

J u h a t a j a : Palun kõnelejat mitte segada.

H. M a r t i n s o n (s t p): Viimaks, kui nägime, et säärast ollust oli liiga palju parteisse tunginud, keda meie ei jõudnud vaos hoida, siis lahusime 12. jaanuaril kongressilt ja ühtlasi ka parteist. Sedasama kongressi nimetaski lugupeetud Kohtu- ja siseminister pöördepunktiks, sellest ajast peale olevat pörandaaluste juhtnööride järgi käimine õige intensiivseks muutunud. Kas see nii on, seda ma ei tea. Aga kui see nii on, siis on ka täiesti kindel, et see kõik kaitsepolitsei teades ja tema oma salaste kaastööliste õhutusel sündis. Nagu hiljem kuulda saime, olevat ka sellestki tähtsast kongressist osavõtjaist, kes selleks suunamuutuse otsustamiseks oma häältega kaasa aitasid, ligemale pooled olnud salased kaitsepolitsei agendid. Väga õieti ütles üks mõistlikumaist Vaksali puisteel asuvaist ametiühisuste tegelasist, et nemad olevat Vaksali puisteel „Töölismajas“ kui kärbsed klaaskupli all, ja kaitsepolitsei uurivat suurekstegeva klaasiga igat nende liikumist. Keegi ei saavat aru, kus kommunist lõpeb ja kaitsepolitsei agent algab.

Seda kõike pidasin tarvilikuks ette tuua, et lugupeetud Riigikogu liikmetele selge oleks, kui vähe uskumist äratav see Kohtu- ja siseministri seletus, et ministriumil ei olevat varem andmeid olnud partei sulgemiseks. Aga partei sulgemine iseenesest ei ole üldse põhjust andnud sotsialistidele arupärimiseks. Siseminister võis ise oma nimel, või ka kindral-kubernerina salase „kaitsepolitsei filiaali“, milleks Eesti tööliste partei algusest mõeldud ja ka pärast kongressi 1929. a. muutus, sulgeda, mil selle olemasolu enam tarvilik ei olnud, mil see oma töö oli teinud. Et aga ühe osa tööliste esindused omavalitsustes ühte patte parteiga visati, selleks minu arvamise järgi alust ei olnud, ja just seepärast ja ainult selle kohta oli meie arupärimine esitatud, ja otse selle kohta ei vastanud lugupeetud Kohtu- ja siseminister mitte muud, kui seda, et need olevat vaid Eestimaa kommunistliku partei maskeeritud esindus.

Selle tõenduseks tõi härra Kohtu- ja siseminister ainult mõned üldised ja minu arust täiesti lubatud nõuanded kommunistliku partei poolt, mis omavalitsuse valimiste korraldamistesse puutub.

Peale selle olevat kommunistliku partei siht ja püüd igale poole tööliste organisatsioonidesse tungida ja oma mõju seal maksma panna, ja soovitatud, et töölised teadlikult, klassivõitluse alusel, oma kasude eest võitleksid. Heldene aeg! On's seal midagi, mis kuritegevuse järele lõhnab? Seda püüab ometi iga partei või erakond ja katsub oma mõjupiirkonda igapidi laiendada.

Kui nüüd Eestimaa kommunistlik partei püüdis ühe osa tööliste seas oma kandidaate omavalitsuste esindusekogudes läbi viia, siis ei ole mitte see esindusekogu säärase kommunistide püüde pärast süüdi ja ei tohiks seda esindusekogu trahvida muidu, kui mitte selle esindusekogu süü ei ole täiesti kindlaks tehtud, see on neist mitte vähemalt pooled riigivastase kihutustöö pärast vastutusele võetud, nagu see Riigikogu valimisseaduses selgesti öeldud.

Pealegi veel juhul, mil need tööliste esindusekogud sugugi puhtparteiliste nimekirjade järgi ei olnud valitud, vaid, nagu mul meeles, mitmesuguste seganimekirjade järgi, nagu: tööliste, töolistevanemate, töötavõimeliste ja kõigi palgatavõimeliste ja teenijate nimekirjade järgi, mille hulgas küll ka Eesti tööliste partei nimi ei puudunud, aga igakord sugugi mitte esikohal, vaid nii-öelda, muu hulgas. Nagu minul teada, ei olnud ka kandidaatide nimekirjade kokku-seadmisel põrandaaluste kommunistide mõju kuigi suur. Kui see vastupidi oleks olnud ja kandidaadid ainult põrandaaluste nõusolekul üles seatud, kuidas on siis seletatav lugu, et näiteks Tartus esikandidaadidena figureerisid isikud, kellest kaks just teatud pööripäevaliselt kongressilt, kus nõndanimetatud kommunistlik suund mõjule pääsis, ühes teistega lahkusid, ja ühe kohta, kes vastasrindlasena enam silmapaistvat osa mängis, tagantjärele koguni parteist väljaheitmise otsus tehti. Niisugune isik ei oleks aga kunagi esile pääsenud, kui kommunistliku voolu mõjudes oleks olnud parteikandidaatide ülesseadmine.

Kuidas Narvas lugu oli, selle kohta ei ole minul teateid; aga Tallinna linnavolikogu rühma kohta on minul niipalju teada, et neist õige vähesed otsekohe Eesti tööliste parteisse kuulusid, ja kogu rühm oma suure enamuse sugugi kommunistide juhtnõõride järgi ei talitanud ja selle eest õige ohtrasti põrandaaluses kommunistli-

kus partei lehes, mis vist kõigile ajalehe-toimetustele kätte saadeti, sõimata sai.

Ja nagu selle rühma tegevus näidanud, pole nad kuidagi välja paista lasknud, et neil midagi ühist oleks kommunistliku parteiga. Võin öelda, et nende hulgas on säärase, kes ei tea vahet parema ja pahema käe vahel, ei tea, mis vahe on teise või kolmanda internatsionaali vahel. Suurem hulk neist on ainult alateadlikud inimesed, kes tööpuuduse tõttu ja mõnesuguste vint-sutuste järele on niisugusesse seisukorda sattunud, et neil ei ole midagi kaotada, mõtlevad, et neil on ainult võita. Nimekirja võeti neid seepärast, et teisi saadaval ei olnud. Mina oleksin veel aru saanud, kui Eesti tööliste partei sulgemisega ainult parteiliikmete volitused kuskil omavalitsuse esindusekogus oleksid tühistatud, aga teiste, väljaspool parteid seisvate tööliste esindajate volituste tühistamiseks ei oleks tohtinud alust olla. Kui seda arvesse võtta, et mõnele isikule mõnesugused juhtkirjad on kommunistliku partei poolt antud ja esindusekogu sellepärast likvideeritud, et mõnel esindusekogu liikmel kaudsel teel oli kokkupuutumist põrandaaluste kommunistidega, siis oleks küll kõigepealt pidatud suletama kaitsepolitsei, sest nende hulgast on paljud, kel otsekohe kokkupuutumist meie põrandaaluste kommunistidega. Õigem oleks olnud sealt alata, aga mitte peaegu ilmsüütute tööliste esindusekogudega.

Kohtu- ja siseminister A. A n d e r k o p p : Austatud Riigikogu liikmed! Arupärijad ja tänased kõnelejad on osa neist etteheidetest, mis arupärimise põhjendamiseks esile toodi, täna tagasi võtnud, viinud oma arupärimise osalt teisele pinnale, ja seetõttu ei ole mul põhimõttelikult neile seisukohtadele, mida au oli arupärimisele vastates Riigikogule teatavaks teha, palju enam juurde lisada.

Ma tähendasin juba arupärimisele vastates läinud korral, et Riigikogu ei saa endale võtta kohtu ülesandeid, ja seal, kus võimalik on üksiku instantsi tegevuse peale kohtus kaevata ja oma õigust otsida, ei tohi Riigikogu mingil tingimusel neid ülesandeid, mis kohtule kuuluvad, oma kätte võtta. Lugupeetud rkl. Jõeäär on täna tähendanud sellele, et nad seda tahtnud ei ole, et siin küsimust juriidiliselt otsustama hakataks, ning ta ütles sõna-sõnalt: „Riigikogu ei hakka arupärimise puhul puhtjuriidilisi küsimusi kaaluma, kas ministril vormiliselt oli õigus sulgemise otsust teha või mitte, vaid...“ Seda olen ka mina öelnud, et Riigikogul õigus on küsimust

poliitiliselt hinnata, ja kui ta leiab, et ühe ministri tegevust kaitsta ei saa, siis on tema kohus seda ka öelda. Kahjuks on aga härra Jõeäär selles küsimuses ise, öeldes, et küsimust ei tule juriidiliselt Riigikogus üles võtta, teisiti talitanud, ja eeskätt just sellest küljest arupärimise põhjenduses kui ka täna kõnelema hakanud. Arupärimine ise ei ole sisuliselt sihitud tööliste partei kinnipanemise vastu, nagu tähendatud, vaid sellele, et ette heita Kohtu- ja siseministrile ühes Vabariigi Valitsusega just seda, et tema juriidiliselt õieti talitanud ei ole. Just seda, mis härra Jõeäär täna siin eitas, on arupärimises ette toodud. Arupärimise lõpposas, kus kokku võttes küsimustega Vabariigi Valitsuse poole pööratakse, öeldakse täpselt järgmist: „Kas loeb Vabariigi Valitsus end solidarseks Kohtu- ja siseministri ebaseadusepärase otsusega Eesti tööliste partei j. n. e. linnavolikogude rühmade likvideerimise suhtes...“ Nõnda et see, mis arupärimisega Vabariigi Valitsusele on tahtud esitada, ei ole midagi muud, kui see, et Riigikogu siin oleks pidanud hakkama otsustama neid küsimusi, mis kuuluvad kohtu otsustamisele, kohtu kompetentsi. Kui arupärijad seda põhimõttelikku seisukohta ka täna oleksid arvestanud, siis ei oleks põhjust olnud küsimuse juures üldse enam peatuda. Kuid kahjuks ei ole sellest ometi kinni peetud, vaid küsimus on sellele teele läinud, ja seepärast olen sunnitud veel kord ebaõigeid seletusi sisuliselt ümber lükkama.

Pean peatuma kõigepealt vastuseletustel, mis täna ette toodud, mis asja juriidilist külge puudutavad. Härra Jõeäär katsum näidata, et ma ei ole oma vastuses teadlik olnud selles, et mul käesoleval puhul käsitada ei ole kindral-kuberneri õigused, vaid erilised siseministrile antud õigused. Ma olen oma seletuses ja talitamisviisis olnud täiesti teadlik, samuti selles, mida olen tahtnud öelda. Samuti on ametkond, kelle juhiks olen, teadlik olnud selles, mida juriidiliselt võis, mida mitte. Ma olen öelnud, et käesoleval korral on meil samuga tegemist, mis astunud õigustel, mis antud ametkonnale eriseaduste põhjal. Sääraseid eriseadustes ettenähtud erilisi õigusi on mitu, ja käesoleval korral on siseministrile antud õigused analoogilised nendele, mis kindral-kuberneril olemas. Need on õigused, kus Kohtu- ja siseminister tohib talitada iseseisvalt, ilma kellelegi aru andmata, kus Vabariigi Valitsus tema otsust muuta ei saa.

Et see iseenesest nii on käesoleval kor-

ral, ja et ma ei ole kuskil oma seletustes kõnelenud peale üldise võrdluse kindral-kuberneri võimkonnast, mis Kohtu- ja siseministril on, vaid sellest, et Eesti tööliste partei sulgenud on Kohtu- ja siseminister, selgub varjamata stenogrammist. (A. Jõeäär, stp vahelhüüe.) Riigikorra kaitseeadus on andnud siseministrile erilisi õigusi, mis Vabariigi Valitsusel ei ole ja mida Vabariigi Valitsusel õigus muuta ei ole. Et siin kindral-kuberneri võim teotseda ei võinud on juba sellest selge, et meie oleme sulgenud ka linnavolikogu rühma Tartus. Tartus ei maksa sõjaseisukord, ja loomulikult ei ole seal seepärast ka mingit ühendust kindral-kuberneriga. Sellest on juba iseenesest selge, et kindral-kuberneri õigusi käesoleval korral kasutatud ei ole, vaid õigusi, mis Riigikorra kaitseeadus Kohtu- ja siseministrile annab. Nii ei ole siin siis käesoleval korral arusaamatusi neis alustes, millel Kohtu- ja siseministerium oma tegevuses seisab. Tema on täiesti teadlik igas oma sammus ja peensuses, mis ta astunud. (Vahelhüüe.) Kas teadis edasi Vabariigi Valitsus olukorda, mille tekitanud Eesti tööliste partei? Valitsus on neis sammudes, mis meie riigi julgeolekuks toime pannakse, loomulikult teadlik, ja ma arvan, et halb on see valitsus, kes ei tea, mis riigis sünnib. Ma võin kinnitada, et selles Eesti tööliste partei pörandaaluses töös Vabariigi Valitsus täies teadmises on ja kõik abinõud tarvitusele võtab, et selle vastu võidelda.

Härra Jõeäär on katsunud seletada, et Kohtu- ja siseministri otsus on vormiliselt vildak, et ta on sulgenud linnavolikogu rühma, millel mingit ühendust ei ole Eesti tööliste parteiga. Nimelt olevat Riigi Teatajas Tallinna linnavolikogu kandidaatide nimekiri avaldatud ja seal ei olevat pealkirjas öeldud, et see on Eesti tööliste partei nimekiri. See on õige, kuid linnavalitsus on avaldanud selle nimekirja pealkirja puudulikult. Hiljem on Kohtu- ja siseministerium sellele tähelepanu juhtinud, ja linnavalitsus on tarvilikuks pidanud 25. aprillil s. a. oma kirjaga nr. 5528 Kohtu- ja siseministeriumile seletada, et nad tõesti väljakuulutamise puudulikult talitanud ja ainult ühe osa kandidaatide nimekirja pealkirjast toonud. See asjaolu ei ole aga siin tähtis, vaid tähtis on nimekiri ise, mis pealkirja ta kandis. See aga on selge. Nimekiri on siin ja käib järgmiselt: „Tallinna tööliste ja kõigi palgataenijate ühine (Eesti tööliste partei, töötööliste, töölisvanemate, ametiühisuste,

riigi- ja linnateenijate ning tööliste) kandidaatide nimekirja“.

Täna on kõnedes pikalt peatatud ja politseile etteheiteid tehtud sellejuures, mispärast lasti see nimekirja valimistele, ja kas ei olnud Kohtu- ja siseministeeriumil enne valimisi neid andmeid, mis hiljem avalikuks tulid.

Pean imestama, kas maksis täna niisuguste kõnedega välja tulla!

Härra Martinson ise ütles, et algul ta ei teadnud, missuguse pesaga Eesti tööliste parteis tegemist oli, ja et alles hiljem selgus, missugust ollust oli sinna sisse tunginud. Härra Martinson oli selle partei kassapidajaks ja ta ei teadnud, missugused inimesed sinna pugesis, ja nüüd tuleb härra Martinson ja ütleb, et meie pidime ette nägema, mis seal sündis! (H. Martinson'i, stp vahelhüüe.) Pärast küll nägite, aga pesa oli enne loodud, kuid Teie ei teadnud seda, mida ka täna kinnitasite. (Vahelhüüe pahemalt poolt.) Ma pean kinnitama, et pärast linnavalimisi on selgunud terve rida asjaolusid, mida loomulikult meie valimiste ajal teada ei võinud, need selgusid hiljem, samuti direktiivid põrandaalt ja ühendus põrandaaluse parteiga, missuguse kuju see võttis, see kõik selgus hiljem. Ette heita politseile, et politsei siin pole otsekohele ega õiglaselt talitanud, või veel rohkem: talle ette heita seda, et politsei selles kaasa aidanud, et üksikud inimesed sellest põrandaalusest kuritahtlikust organisatsioonist juhitud olid, lükkan kahe käega tagasi. Meie ametkond on talitanud täies teadmises, ausalt, korrektselt ja ennastsalgavalt. Et ta kaasa aidanud oleks põgeneda neile, keda ta suure vaevaga taga ajanud, otsinud, on põhjendamatu ja kergetäeline süüdistus.

Ma pean tunnustama, et viimastel aegadel on meie politseiaparaat, eriti poliitiline politsei, töötanud nii ennastsalgavalt, et ta ei ole küsinud ei päevast ega ööst, nii et sellele aparaadile mul isiklikult ega kellelgi teisel midagi ette heita pole. Üht võin ainult juurde lisada: need inimesed teevad tööd, ja nende inimeste tööd tuleb vastavalt hinnata.

Jääb järele viimne küsimus, nimelt see, mida ka teie ei salga, et Eesti tööliste partei ühenduses oli kommunistliku põrandaaluse organisatsiooniga. Teie ei salga ka, et küllalisi põhjusi oli selle partei sulgemiseks. Aga teie küsite, et kuigi see partei suleti, mispärast vastav rühm linnavolikogus likvideeriti? Üks vastasrinna esindaja tähendas sellele, et on juhte olnud, kus Eesti tööliste partei linnavolikogudes teiste

rühmadega on kaasa läinud, ja tahtis sellest järeldada võivat, nagu ei oleks ühendust põrandaaluste ja tööliste partei vahel olnud. See ei ole nii, härra Jõeäär. Küsimus on hoopis mujal. Meie teame, et põrandaalustest organisatsioonidest on tulnud inimesed ametiasutustesse, need on kõige korralikumad inimesed. Minul oli selles veendumiseks juhus 1923. aastast Kaitseministeeriumis, kus mul oli tegemist säärase isikuga. See oli kõige korralikum inimene: tema tuli täpselt tööle, võibolla veidi varemgi, oli viimne, kes sealt läks, tegi tööd niiviisi, et kellelgi midagi ette heita ei olnud. Selge on, et ta täitis kõigiti korralikult temale pandud ülesandeid. Ometi oli ta põrandaaluste leeris. Nii on ka linnavolikogudes. Küsimust tuleb mujalt otsida. Rumal oleks rühm, kes temale pandud ülesandeid riikliku lõhkumise alal karjuvalt silmatorkavalt täidaks ja tuleks revolutsiooni ülepeakaela tegema. Tema töö on mujal, riigivastase töö korraldamine põrandaaluste juhtnööride alustel. (O. Gustavson, stp: Kui ta linnavolikogust väljas on, kas Teie siis arvate, et ta mujal ei tee?) Siis ei saa ta kasutada rühma silti, õigusi ja sidemeid.

Härra Martinson tuli täna ja rääkis, et vaadake, asi on nii, et olevat õige vähesed inimesed, kes volikogus kuulusid Eesti tööliste parteisse. Asi ei ole aga nõnda. Andmete põhjal on mul võimalus näidata, et rühma 14 inimesest tervelt 10 oli Eesti tööliste parteis sees, (Vahelhüüed.) kas otse parteis — 9 — või Tööliste Klubis — 1. (O. Gustavson, stp: Liikmemaks maksmata!) Kas Teie arvate, et meie põrandaalused nii rumalad on, et tulevad nimelt selleks oma liikmemaksu maksma, et oma tööd edasi teha saaksid? Nüüd jääb veel järele küsimus: kui rühma liikmed milleski süüdi, miks ei antud neid otsekohe kohtu alla?

Riigikorra kaitseseadus on ju selleks välja antud, et kui inimesed süüdi, aga otse neid kohtulikult karistada ei saa, siis rühmad ikkagi likvideerida tulevad. Minu arvates on siseministeeriumi kohus seda teha. (O. Gustavson, stp: Teie olite komisjonis, kui seda seadust tehti.) Ma ei ole sel ajal üldkomisjonis olnud ega tea ka, mis motiivid komisjonis olid, mulle on tähtsad motiivid, mis Riigikogul olid selle seaduse vastuvõtmisel. Ei ole mingit vahet 1925. a. juhtumise ja käesoleva korra vahel. Sel ajal leidis valitsus koos sotsialistidega ja Riigikogu täies teadmises, et see samm õigustatud, ja neil samadel alustel on käesoleval juhul talitanud Kohtu- ja siseminister.

Iga valitsus on preventiivabinõud tarvitusele võtnud, et ära hoida riigivastaste organisatsioonide teotsemist. Valitsus on seda teinud täies teadmises. (O. Gustavson, stp: Teie tahtsite linnavolikogus vabakssaanud kohad endi vahel ära jaotada.) Härra Gustavson, mul on Teile öelda säärase insinuatsiooni puhul, et kui Teile neid kohti endile ei saanud, siis tõstsite kisa, ja muud mitte midagi. (O. Gustavson, stp: See on provokatsioon Vabariigi Valitsuse poolt ja muud midagi.)

Juhataja: Rkl. Gustavson, leian Teile väljenduse Vabariigi Valitsuse kohta haavava, ja teen Teile märkuse.

A. Rei (stp): Ma loen oma kohuseks veidi korrigeerida neid kodifikatsiooni osakonna direktori seletusi Riigikorra kaitseaduse § 3. mõtte kohta, mis lugupeetud Kohtu- ja siseminister siin ette kandis. Riigikogu üldkomisjoni protokollist 30. jaanuarist 1925 leiame Riigikorra kaitseaduse kohta muu seas järgmist: § 37². A. Rei teeb ettepaneku, sõna „tunnustab“ asemele võtta „võib tunnustada“. Siseminister K. Einbund ütleb, et „tunnustab“ all on mõeldud, et „Riigikogu võib tunnustada“. A. Rei võtab oma ettepaneku tagasi eeldusega, et seletuskirjas ära tähendatakse, et Riigikogu oma otsuse tegemisel võib kõiki asjaolusid arvesse võtta ja tunnustada kui ka mitte tunnustada.“

See üldkomisjoni seisukoht on vastu võetud ja väljendust leidnud Riigikorra kaitseaduse seletuskirjas, mis ära trükitud II Riigikogu 7. istungjärgu protokollide raamatus. Seal öeldakse järgmist: „§ 37². ettenähtud Riigikogu liikmete väljaheitmist Riigikogu enda otsusega tuleb nõnda mõista, et käesolevas paragrahvis ettenähtud tühistamine ei ole obligatoorne Riigikogule, vaid kuulub ainult tema kompetentsi, ning Riigikogu võib nimekirja tühistada kui ka tühistamata jätta.“ (O. Gustavson, stp: Härra siseminister, kas Teile kuulsite nüüd?)

Kodifikatsiooni osakonna direktor on § 37². nii tõlgitsenud, et Riigikogu pole õigustatud nimekirja tühistamata jätma, vaid peab selle tühistama. Loomulikult tarvitas ta siis samasugust interpretatsiooni ka § 3. kohta. Kuna nüüd aga on dokumentaalselt kindlaks tehtud, et see tõlgitsus § 37². kohta ekslik on, siis on loomulikult ka see tõlgitsus ümber lükatud, mille kodifikatsiooni osakonna direktor § 3-le on andnud. Kas siseminister on kohustatud niipea, kui

on teatav ühing, selts või rühmitus suletud, tunnustama oma määrusega lõppenuks kõigi selle nimekirja järgi valitud rühmituste volitused, seda küsimust selgitas minu rühmakaaslane rkl. Jõeäär arupärimise põhjendamisel, tsiteerides siseministri kui valitsuse liikme seletusi, mis ta Riigikogus oli andnud Riigikorra kaitseaduse arutamisel. Mina ei tahaks hakata teistkorda siin ette lugema siseministri kindlaid ja selgeid seletusi, et enesestmõistetavalt tuleb iga üksiku omavalitsuse esindusekogu kohta selgeks teha, kas just sellesse esindusekogusse valitud rühm on ka niisuguseid tegusid korda saatnud, mis annavad põhjust tema volitusi lõppenuks tunnustada. Iga üksiku esindusekogu rühma kohta peab tehtama motiveeritud erimäärus, kus on ette toodud need andmed, mis kinnitavad, et see rühm on oma tegevuses kuritegelikule pinnale libisenud. Rkl. Gustavson ei ole siseministri seletusega mitte rahuldunud, vaid on III lugemisel selle küsimuse juurde tagasi tulnud, avaldades uuesti kartust, et seadust võidaks siiski teisiti käsitada hakata, aga mitte nii, kuidas härra siseminister seda tõlgitseb. Sel puhul ei ole härra siseminister enam sõna võtnud, aga komisjoni aruandja härra Holberg on sõna võtnud, puudutanud seda küsimust ja öelnud: „Härra Gustavson ei ole § 3. hoolega läbi uurinud ja teeb sarnase järelduse, et kui § 3. järele on võimalik üksikutes omavalitsusekogudes teatud nimekirju tühistada, siis ei tähenda see mitte, et näiteks siseministril oleks õigus kõiki ühise väerinna nimekirju tühistada kõigis linnades, vaid iga omavalitsuse esindusekogu teeb oma otsuse. Nii et need kartused ei vasta mitte tõele.“ Kahjuks pean tunnustama, et härra Holberg ei ole oma kõnet redigeerinud, see lause on veidi segaseks jäänud, aga mõte paistab siiski küllalt selgesti läbi, et ka aruandja härra Holberg on ühinenud valitsuse esindaja seletusega, et § 3-nda õige mõtte järgi tuleb iga rühma kohta eriti selgusele jõuda, kas on andmed olemas, mis õigustavad eriti just selle rühma volituste lõppenuks tunnustamist.

Ettekantud asjaoludest nähtub, et kodifikatsiooni osakonna direktori seletus on vaevalt kaitstav, kuna seaduse seletuskiri ja üldkomisjoni protokollid kõnelevad sellele selgelt risti vastupidist.

Kohtu- ja siseminister A. Anderson: Meie oleme jälle läinud sellele pinnale, kus arupärijad olla ei taha. Hakame jälle arutama Riigikogus küsimuse juriidilist külge. Ometi peaks see juba kord

selge olema, kas tahetakse seda või mitte. Kui hakkame selle üle otsustama, siis tõstame üles küsimuse, mis meie võimkonda ei kuulu; kas poliitiliselt või juriidiliselt — kumba siis teeme? Härra Rei ütles samuti, et ega meie Riigikogus lõppotsust teha ei saa. Miks siis arupärijad ikka veel edasi vaidlevad? (O. Gustavson, stp: On motiivid olemas.) Mina saan aru, kui motiivid on komisjoni seletuskirjas täpselt toodud, aga ühe kõneleja motiive ei saa siia tuua. Härra Rei tunnistas ise, et komisjoni aruandja motiivides ei olevat selgust. Selle peale vaatamata kaitses ta siiski arupärijate seisukohta. Kuid see on härra Rei arvamine, aga teised ei arva seda mitte. Samal Riigikogu koosolekul, kus riigikorra kaitseseadust arutati, on rkl. Luur ettepaneku teinud, et võetaks vastu redaktsioon: „Siseminister võib tunnustada“, on aga vastu võetud tekst: „Siseminister tunnustab“ — ja see on ka motiiv.

Mis puutub aga vormilisse külge, siis ütleksin veel kord järgmist. Ütleme, et arupärijail on õigus, et siseminister ei ole kohustatud likvideerimise otsust § 3. järgi tegema, vaid seda võib teha siseminister. Kas on siis seaduse nõuded täidetud? On. Seda ongi teinud Kohtu- ja siseminister ja on motiveerinud oma otsuses, mis on sündinud, ja mis pärast see sündis. Kui härra Rei seisukoht peaks olema Riigikogu enamuse seisukoht, on Kohtu- ja siseministri otsusel seaduslik alus.

O. Gustavson (stp) (V. Marker'i, as vahelhüüe): Mul on loomulikult väga raske oma teadmistes võistelda Lääne maavalitsuse tulevase esimehega ja seepärast loobun ma sellest. (Vahelhüüe keskelt: Riigivanem pidi olema.) Apetiidi järgi otsustades paistab suund küll sinna poole sihtivat.

Härra Kohtu- ja siseminister tähendas oma lõppsõnas, et kõik suletud rühmad on kaalutud ja kuritegelised leitud. Teiste hulgas on suletud ka Tartu linnavolikogu vastava nimetusega rühm. Järelikult on seegi siis kaldunud poliitilisele kuritegevusele. Niipalju kui mina mäletan, on Tartu linnavolikogu tähendatud rühma kõige tähtsam aktsioon seisnud selles, et ta on teinud kindla bloki tööerakonna ja majaomanikude ning sakslaste rühmaga. Kui härra siseminister oma sulgemisotsust tehes tõesti leidis, et tähendatud rühma tegevus on riiklikult kardetav, siis ei saa siit järeldada muud kui seda, et just tähendatud aktsioon tulebki võtta peamise põhjusena, mis pärast suleti kõnesolev rühm. Muud tegevust ta

ju ei avaldanud. Aga kui blokitegemise aktsioon on tõesti riiklik kuritöö, siis tuleb põhjendatult küsida, miks suleti selle eest vaid Eesti tööliste partei, töötatööliste ja iseseisvate töölisühisuste rühm. Esmajärjekorras oleks ometi pidanud siis sulgema tööerakonna ja üürnikkude ühendatud rühma, kes algatas kogu aktsiooni. On suletud ka Pärnu linnavolikogus Eesti tööliste partei ühemeheline rühm. Siin istub lugupeetud Pärnu linnaeapea... (O. Kasik, tõer: Mitte linnaeapena, vaid Riigikogu liikmena.) lugupeetud Pärnu linnaeapea — Riigikogu liikme näol. Ta võiks vast öelda, mis sugust riigivastast tegevust on arendanud see volinik Pärnu linnavolikogus. Ma tean, et sama partei poolt eelmises linnavolikogus istus keegi härra Saul, kes oli väga sõbralikkudes suhetes tööerakonnaga. Kui tööerakonnal kui juhtival rühmal kitsas kätte tuli, oskas see härra mitmel puhul õigel ajal koosolekult kaduda. (Vahelhüüe.) Vististi käib praegune Eesti tööliste partei esindaja oma eelkäija jälgedes. Kui leitakse, et tööerakonna toetamine on riiklik kuritegu, siis on küll arusaadav, mis pärast Pärnu linnavolikogus see rühm tuli terves koosseisus likvideerida.

Edasi tähendas härra siseminister, suletud partei tegelased olevat selleks küllalt kavalad, et mitte arendada oma riigivastast tegevust omavalitsuse esindusekogudes. See olevat sündinud väljaspool neid. Lugupeetud härra minister, kui see nõnda on, et nad oma tegevust on arendanud väljaspool linnavolikogusid, mis pärast siis arvate heaks võidelda nende tegevuse vastu, mis sünnib väljaspool linnavolikogusid, seega, et neid linnavolikogudest välja heita? (Vahelhüüe.) Ega see ju nende sealset tegevust ei takista. On aga need rühmad tõesti arendanud linnavolikogudes riigivastast tööd, siis tuleb seda tõestada konkreetsete andmetega ning nende varal näidata, et iga likvideeritud rühma tegevus tõeliselt oli säärane, mis sundis toimetama nende likvideerimist. Härra minister kinnitas aga ise, et nende tegevuse pärast linnavolikogudes ei saa neile midagi ette heita. Ma ei saa aru, mis pärast siis õieti linnavolikogu rühmad likvideeriti.

Edasi rõhutas lugupeetud härra minister, meil siin ei maksvat vaielda selle üle, kuidas Riigikorra kaitseseadust tulevat tõlgitseda, seda teadvat kõige paremini kodifikatsiooni osakonna liikmed. (Kohtu- ja siseminister A. Anderkopp: Seda ei ole ma öelnud, ma olin väga viisakas Teie vastu!) Aga peab õigeaks võtma, et iga seaduse tõlgitsemisel on eeskätt mõõdu-

andvad seaduseandliku asutuse oma arhiiviallikad ja materjalid. Tuleb konstateerida otse kurioosumina, kui ruttu meil unustatakse need motiivid, mis olid mõõduandvad seaduse arutamisel Riigikogus. Juhataja ehk lubab mulle tuua ühe illustreeriva näite. 1925. a. võttis Riigikogu vastu Maa-seaduse täiendamise ja muutmise seaduse, milles leiduva § 5. mõte oli see, et okupatsiooni ajal tehtud maadevõõrandamise lepinguid võidakse tunnustada ainult sel korral, kui ostja on asunud võõrandatud maatükkide valdamisele. Põllumeeste kogu seisis selle kitsenduse vastu, nõudes kõigi tolleaegsete võõrandamislepingute tunnustamist. Tööerakondlane härra Kalbus oli üks neist, kes kaitses komisjoni enamuse seisukohta põllumeeste kogu rühma vastu, leides, et tuleb kaitsta neid maapidajaid, kelle kohad okupatsiooni ajal müüdüd. Läks mööda mõni kuu, härra Kalbus sai kohtuministriks, ja nüüd seletati äkki kohtuministeriumist: tähendatud seadusega olevat tahetud laiendada nende õigusi, kes okupatsiooni ajal on maad ostnud! Vaevalt mõni kuu oli mööda läinud, sellest jätkus, et seaduse mõtet risti peapeale pöörda selles ministeriumis, kelle kohta härra praegune Kohtu- ja siseminister kinnitab, et ta tõlgitsemine on mõõduandvam kui Riigikogu liikmete oma.

Mu eelkõneleja rkl. Rei tsiteeris üldkomisjoni ja Riigikogu asjaomaseid protokolle, milliste järgi peaks olema igapäevase käegakatsutavalt selge, mis mõttes tuleb tõlgitada Riigikorra kaitseseaduse § 3-dat, ja kui vildak on kodifikatsiooni osakonna juhataja interpretatsioon. Selle tõlgitsemise mõtte sõnastas tolleaegne siseminister, kes ühes aruandjaga kinnitas, et § 30 saab tulla käsitamisele iga üksiku rühma individuaalse süüteo põhjal. On individuaalne süütegu olemas, järgneb rühma likvideerimine, ei ole seda. jääb rühm edasi teotsema. Kõiki rühmitusi umbropsu üle parda heita ei saa.

Küll tuleb kahetsusega konstateerida, et tolleaegne siseminister pärastpoole sellest tõlgitsemisest ise kinni ei pidanud. Kui ta 1925. a. terve rea ühise väerinna rühmitusi sulges, siis talitas ta just selle meetodi järgi, mida ma seaduse arutamisel Riigikogus ennustasin, millise käsitamise võimalust aga siseminister kategooriliselt eitab. Aga kuidas pärast on talitatud, see ei tee olematuks neid motiive, millised olid mõõduandvad Riigikorra kaitseseaduse arutamisel Riigikogus.

Mul on eriti hästi meeles vaidlused Riigikorra kaitseseaduse arutamisel, sest olin

nii üldkomisjonis kui ka Riigikogu pleenumis üks neid, kes juhtisid tähelepanu hädaohtudele, mida seadus säärasel kujul vastuvõetuna endaga võib tuua. Tolleaegsed Riigikogu liikmed mäletavad vististi, et siis seaduse pooldajad samuti ühest suust kinnitasid, sääraste hädaohtude eeldamine olevat lapsik, nagu nad nüüd üksmeelselt nimetavad lapsikuks seda, kui juletakse neile tuletada meelde nende oma motiive.

Seaduse arutamine sündis alles aastal 1925. Vaevalt viis aastat on sellest möödunud, aga juba on lõplikult haihtunud motiivid, mis pidid olema kaljukindlad selle seaduse tõlgitsemisel. Nii ruttu unustame olulisema ja mõõduandvama osa seaduse interpreteerimisel.

Edasi lubatagu mul konstateerida veel üht vildakust. Kohtu- ja siseminister on katsunud kinnitada, et suletud rühmade riigikorra õonestamine on saanud Kohtu- ja siseministeriumile teatavaks alles pärast viimaseid omavalitsuste valimisi. Enne on olnud vaid umbkaudseid aimamisi ja kõlinalat — kust see tuli, missugune see päris oli, seda ei olevat täpselt teatud. See seletus on ebapaikapidadav, et mitte öelda — naiivne. Eesti tööliste partei iseloom oli selge juba partei asutamise peale. Aga kui seame küsimuse serviti: mispärast selle partei sulgemine on järgnenud pärast omavalitsuste valimisi, siis on põhjus selleks päris selge: kodanlikud erakonnad ei oleks muidu selle kaudu saanud endile lüüa profiiti. Nüüd on kasu käega katsutav. Tallinna linnavolikogust heidetakse 14 volinikku välja ja nende kohtadest langeb tervelt 11 kohta kodanlastele. Selles puhaskasus seisabki küsimuse peatum. Me saame aru, kui Kohtu- ja siseminister tuleb ja seletab, nagu oleks see sulgemine toimetatud ainult ja üksi riigikaitse huvisid arvestades, selleks kohustab teda koalitsioon. Aga ärgu ometi nõutagu, et meie peaksime selle viigilehe võtma ehtsana. (V a h e l h ü ü e.)

Rkl. Martinson kirjeldas juba, missugust teed on käinud selle partei arenemine, mis nüüd tunnustatud riigikorrale kardetavaks. Ta näitas, kuidas selle partei hälli juures on seisnud mõned härrad meie lugupeetud vanematest riigitegelastest, ja kuidas kohtuprotsessil selle partei isa Paul Abramson avalikult ütles, et ta enne partei loomist on pööranud lugupeetud härra Pätsi poole nõuküsimisega, kas seda parteid luua või mitte. Kui arvestada tõsiasja, et partei loodi, siis võib oletada, millise vastuse Abramson küsitavalt sai.

Kui kord varemalt see küsimus oli Rii-

gikogus kõne all, ütles tol korral rkl. K. Ast, kuidas keegi põllumeeste kogude Võrumaa mees olevat lausa kiidelnud: Eesti tööliste partei oleme teinud selleks, et ta oleks täiks sotsialistide krae vahel.

Aga mitte üksi selle partei kätki juures ei olnud teda suvatsemas säärane sõbralikkus, vaid ka hiljem oleme võinud jälgida, kuidas kodanlikud parteid on suhtunud enam kui soojalt sellele „täile sotsialistide krae vahel“.

Mul oli juhus juhtida siit kõnetoolilt juba kord varemalt Riigivanema tähelepanu sellele, kuidas viimasel ajal eriti tööerakond oma häälekandjaga on püüdnud teha kõik selleks, et tasandada poliitilisel tegevuselaval teed sellele parteile, kes nüüd praeguse tööerakondliku siseministri poolt suletud. Oleks päratu huvitav võtta kätte „Vaba Maa“ ja jälgida selles kirjutusi eelviimaste ja viimaste Riigikogu ja omavalitsuste valimiste ajal. Ma oleksin seda tingimata teinud ja siis neid siit kõnetoolilt tsiteerinud, et oleksite võinud ise veenduda, kui soojalt „Vaba Maa“ suhtus Eesti tööliste partei valimiskampaaniasse. Kahjuks ei lubanud mu aeg teostada seda õpetlikku ekskursiooni „Vaba Maa“ eelmistesse aastakäikudesse. Pean seepärast antud korral piirduma vaid seega, et üldiselt konstateerida, kuidas „Vaba Maa“ Eesti tööliste parteid reklaamis kui erakonda, kes ainutõsine töörahva esindaja, kellele petised „sotsid“ näolegi ei saa. Seda joont on Riigivanema rühma häälekandja aastate kestes järjekindlalt pidanud. Ta ei ole kunagi olnud kitsi kiitusega oma lemmikule, kui on tulnud valida Eesti tööliste partei ja sotsialistide vahel. (V a h e l h ü ü e keskelt.)

Sama pilti pakub tööerakonna suhe teistesegi tööliklassi erieluavaldustesse. On päris kindel see, et töölikklassilt tema erieneaseavalduse võimalusi võtta ei saa. Töölikklassil on orgaaniline vajadus luua oma eriorganisatsioonid ning neis teetseda nii majanduslikul ja kultuurilisel kui ka poliitilisel alal. Tal peavad olema oma ametiühisused, oma teater, oma sport, oma partei j. n. e. (K. B a a r s, tões: See on kaunis kahtlane küll, see „Töölisteater“. — V a h e l h ü ü e keskelt.) Seda töölikklassi eneseavaldamise õigust eitas üks juhtiv tööerakondlane, väga lugupeetud härra dr. Konik, kes seletas läinud aastal kultuurikapitali nõukogu koosolekul, et üldse olevat küsitav, kas Eestis töölikklassi on ja seepärast olevat absurdne nõuda, et peab olema eriline töölisteater, tööliissport j. n. e. Dr. Konik'u üllatav skepsis ei ole erandlik nähe, seda eitamisjoont on pidanud kogu tööera-

kond oma häälekandjas. Aga elu ei arene muidugi mitte tööerakonna doktriinide, vaid oma raudsete seaduste järgi. Ükski võim ei suuda teha olematuks töölikklassi tungi oma partei, oma ametiühingu, oma kunsti ja kirjanduse, oma spordi j. n. e. järele. Kõsimus võib seista vaid selles, missuguse suuna võtavad töölikklassi eneseavaldused tänapäev: kas juhib neid sotsialistlik või kommunistlik tiib.

Aga just siin näemegi huvitavat poliitilist paradoksi: kodanlus eelistab kommunistide sotsialistidele. Rkl. Karl Ast tähendas siit kõnetoolilt kord väga tabavalt: kodanluse ideaaliks on kommunistid, kes õgiksid ainult sotsialiste. Aga et säärast puhast kultuuri pole, tuleb võitluses sotsialistide vastu kodanlusel paratamata leppida kommunistidega, kes mõnikord purevad ka kodanlust ennast. Ennem juba kommunistid kui sotsialistid, see on kodanluse deviis.

Ma nimetasin töölisteatri ja tööliissporti. Seal istub härra Vilms, kes on lähedalt seotud kodanliku spordiga. (V a h e l h ü ü e keskelt.) Meie seisukohalt on selge, et on kodanlik sport, ja selle vastu seisab tööliissport. Kui teie tõendate, et teie spordiliikumine areneb väljaspool klasse, siis on see ebaõige. Oli aeg, kus härra Vilms ei hābenenud istuda ühes lauas tööliisspordi liidu esindajaga härra Antson'iga ja temaga koos asju ajada. Kui aga tööliisspordi liit saatis oma esindajaks kehakultuuri sihtkapitali Antson'i asemele sotsialist dr. Püüman'i, siis keeldus dr. Vilms kategooriliselt koostööst temaga. Vahepeal oli nimelt tööliisspordi liidus selgunud, et Antson oma poolehoidjatega sotsialistliku tööliisspordi internatsionaali keelust hoolimata kippus looma liiga lähedaid sidemeid kommunistliku spordiliikumisega Venemaal, ja oli käputāis selle orientatsiooni pooldajaid korduvate distsipliinirikumiste pärast tööliisspordi liidust välja heidetud. Kuidas reageeris sellele tööerakonna häälekandja „Vaba Maa“? Ta tõstis hādakisa väljaheidute pärast, kellele olevat tehtud verist ülekohut, ja tegi hoolega tuult nende „puhtsportlaste“ purjedesse.

Aga mindi veelgi kaugemale. Mõne aja eest sai tööliisspordi liit kehakultuuri sihtkapitali valitsuselt dr. Vilms'i allkirjaga järelepārimise, milles õige käredeal toonil nõuti aru ülekohtu pärast, mis olevat sündinud Antson'i kambale.

Lugupeetud Riigikogu liikmed! Kui kehakultuuri sihtkapitali valitsuse esimees rkl. Vilms loeb paheks ning patuks selle, kui sotsialistid katsuvad tööliisspordi liikumisest kõrvaldada voolu, mis riigi julgeole-

kule hädaohtlik, siis on see parimaks tõenduseks sellest, kuidas kodanlus katsub lüüa sotsialiste kommunistide abil.

Kommunistide ja kodanluse blokk sotsialistide vastu, see on tavaline nähe mitte ainult meil, vaid ka välismaal — Saksamaal, Prantsusemaal, Soomes, Lätis j. n. e. Hoolimata sellest, et näiteks Läti kodanlus näib olema hirmus vihane kommunistidele ja korraldab nende vastu ühe puistamise teise järele, ei ole samale kodanlusele midagi armsam kui see, kuidas nõrgestada sotsialiste kommunistide kaasabil. Ja sama makstab täiel määral meiegi kodanluse kohta. Kui ma ühel varemal koosolekul kord küisin härralt Riigivanemalt, mis on meie vabariigile eelistatavam, kas see, kui pahema poole pinkidel istub 26 kommunisti või 26 sotsialisti, siis olid stenograafistid Riigivanemat lasknud vastata: Muidugi kommunistid. (Riigivanem O. Strandman'i vahelhüüe.) Jah, see oli viga, ning see parandati pärast, aga kui tervet seda küsimust võtta kodanluse tõelise suhtumise ja härra Riigivanema salasemate südamemõtete seisukohalt, siis ei saa jätta konstateerimata, et stenograafistid olid tabanud tõe tuuma. Seepärast jääme meie, sotsialistid, nii enne kui pärast sellele veenele, et kommunistlik liikumine on nähe, mida kodanlus ise soodustab selleks, et sel teel võidelda sotsialistliku liikumise vastu kõigis selle eluavaldustes. Kui nüüd tullakse ja katsutakse tervet aktsiooni seletada kaalutlustega, mis olevat kantud vaid riigi julgeoleku huvidest, siis saame meie sellest manöövrivast väga hästi aru. On muidugi võimatu, et härra Kohtu- ja siseminister tuleks ja avameelselt analüüsiks tõelikud motiivid, mis kannavad kodanluse kaheotsaga mängu ta suhtumises kommunistidesse. Kui kodanlus kord soodustab ja sealsamas jälle surub kommuniste, siis selle ilmse eesmärgiga: anda kommunistidele parajasti nõnda palju hingata, et nad süües sotsialiste siiski mitte üle pea ei kasvaks kodanlusele endale. Meil, sotsialistidel, jääb üle avaldada kahetsust, et meie töölikklass ise, paljudest kibedatest kogemustest hoolimata, ikka veel pole suutnud teha lõppu sellele kommunistide ja kodanluse kaheotsaga mängule.

Kohtu- ja siseminister A. Anderkopp: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Härra Gustavson on täna kolm või neli korda olnud kõnetoolil ühe, teise ja kolmanda arupärimise puhul, loomulik siis ka, et inimene väsis, teatava tasakaalu kaotab ja asju räägib, millel igasugune alus puu-

dub. Ma ei hakka neile reageerima, see oleks asjata. Härra Gustavson on oma väidetega niivõrt vastupidi sattunud, et neid üldse raske selgitada. (O. Gustavson'i, stp vahelhüüe.) Olen talitanud nii alguses kui pärast järjekindlalt, ja ei ole keegi leidnud, et midagi ümber lükata saaks. Ma võin öelda, et samal ajal, kui teie lehed valitsusele peale tungisid Pärna asjas, olid teie mehed need, kes valitsuse poole pöördusid, et luba antaks loosungit üles seada, et kõigile poliitilistele vangidele antaks vabadus. See oli 1. mai rongikäikude puhul. (Vahelhüüe pahemalt poolt.) Aga mis pärast Teie Pärna asjas ette heidate, kas Pärn ei olnud poliitiline vang? (M. Martna, stp vahelhüüe.) Misajast saadik, härra Martna, isik, kes poliitilises mõrtsukatöös süüdi, ei ole enam poliitiline vang? Teie nõuate kõigile vabadust, kuna samal ajal ühe süütegu ette heidate. See on kaheotsaga mäng, nagu härra Gustavson nimetas. (O. Gustavson'i, stp vahelhüüe.)

Juhataja: Palun kõnelejat mitte segada.

Kohtu- ja siseminister A. Anderkopp: Härra Gustavson avaldas kahtlustust, et see samm ei olnud millekski muuks ette võetud, kui selleks, et kodanlasi tugevamaks teha. Samal ajal aga seletab härra Gustavson, et tööliste partei rühm Tartus toetas tööerakondlasi, Pärnus samuti, aga nüüd lõhuti see rühm ära. Nüüd tuleb härra Gustavson'i seletusest nii välja, et Anderkopp on oma paremad sõbrad likvideerinud Tartus kui ka Pärnus. (O. Gustavson, stp: Mis nad siis on teinud?)

Mis puutub seletustesse, nagu ei oleks need inimesed midagi kurja teinud, siis võin ainult niipalju öelda, et mõnega nendest tuleb veel väga tõsiselt juttu rääkida. Meil ei ole praegu andmeid selleks, et neid otsekohe kohtu kätte anda, kuid ilma otsuseta rühmade kohta oli rohkem kui tõsiselt karta, et nad hoopis teisele pinnale läinud oleksid. See on valitsusele ja usun ka Riigikogule täiesti selge nende andmete põhjal, mis ma Riigikogus ette kandsin. (J. Voimann, stp: Aga miks Teie lasite nad siis valimistele?) Kui neid poleks valimistele lastud, siis oleksite jälle tulnud süüdistustega, miks neid valimistele ei lasta. Nüüd, kus selle rühma seadusevastane olek ilmsiks tulnud, on võimalus seda rühma likvideerida. Ma tähendasin juba, et Eesti tööliste partei on säärasele pinnale vajunud, nagu kõik põrandaalused organisatsioonid. Härra Gustavson tähendas muu

seas, et ei ole mingit tõsist juriidilist põhjust ette toodud, milles seda rühma süüdistatakse. (O. Gustavson, stp: Mis nad on linnavolikogudes teinud, tooge üks fakt ette?) Sealjuures toob rkl. Gustavson ette neid motiive, mis minu eelkäija 1925. a. siseministri kohal olles ette toonud, et tuleb iga otsust üksikasjalikult motiveerida. Härra Gustavson ei tohiks unustada, et 1925. a. minu eelkäija motiivid mitte kõigile Riigikogu vastuvõetavad ei olnud, ja et mina siinsamas vahele hiiüdsin, et niiviisi see seaduse tekst end tõlgitseda ei lase. (O. Gustavson, stp: Teie ei olnud sel ajal siseminister.) Teie ei olnud ka minister sel ajal, ei ole seda ka praegu, ja mina ei pea Teie arvamist paremaks kui oma arvamist. Mina võiksin öelda, härra Gustavson, kui Teie härra Jõeääre seletuse omaks võtate, et valitsus sellest teadlik peab olema, mida tema minister teeb, et valitsus selle eest vastutav peab olema, siis 1925. aastal, kui siseminister analoogilise otsuse tegi, oli teie rühm koos teistega koalitsioonis, ja teie kannate vastutust selle sammu eest, mida teie mulle nüüd ette heidate.

Teie räägite edasi, et vaadake, nüüd on siseministril üks seisukoht, teinekord on tal teine, nüüd on koalitsiooni rühmadel üks seisukoht, teinekord on jälle teine, mina lükkkan kategooriliselt selle seletuse tagasi, nagu oleksin mina isiklikult või mõned teised tegelased koalitsioonis mingeid teisi arvamisi avaldanud, kui mina seda siit kõnetoolilt avaldanud olen. (Vahelhüüe.) Härra Gustavson ütles, et meil tahetakse valitsuse poolt kaasa aidata põrandaaluse partei edenemiseks. Mina lükkkan selle kategooriliselt tagasi ja võin kinnitada just vastupidist: et omalajal minu poole on pööranud üks teie juhtiv tegelane, ja palunud, et andke kommunistidele võimalus teotseda, meile on seda meie poliitilistes huvides tarvis. Hiljem heitsite teie ette, et tööliste partei teotseb, ja nüüd oleme jälle nii kaugel, et kus selle teotsemise võimalus ära võetud, tulete valitsusele seda ette heitma. Mina ei kõnele kui erakonna inimene, ma ei saa seda teha valitsuse laua taga, sest seal on täiesti vastuvõetmatu, kui meil kaitsetakse põrandaaluseid ja teisi isikuid, kes teevad riigivastast kihutusetööd, kes hiljuti ühe meie lugupeetud kaitseväge tegelase on viinud maamulda. Kui meil tullakse kaitsma nende inimeste teguviisi, siis ei ole meie õigel teel, ja meie Riigikogu ei tohi seda teha. (Hüüded: Õige!)

O. Kask (töer): Auväärt Riigikogu liikmed! Käesolev küsimus peaks päris

lihtne ja selge olema, siin aga on vaidlused viidud nii laiali, millest väljaspool Riigikogu seisvad inimesed aru ei saa, mil põhjusel valatakse kaaversotside pärast pisaraid, eriti sotsialistide poolt. (Pahemalt poolt: Keegi pole pisaraid valanud!) Ma ei saa aru, mispärast siis see pöörane tung ja kaitse! (Keskest: Nad on põllumeeste liitlased.)

Võtsin sõna selleks, et paar faktilist märkust teha auväärt rkl. härra Gustavson'i poolt ettetoodud ütlustes. Nimelt härra Gustavson küsides, mispärast omavalitsuste volikogudes on likvideeritud Eesti tööliste partei rühm, tõi ette ka Pärnu, ja et seal olevat üks tööerakonna meeste kaasa läinud. See ei vasta tõeale. (O. Gustavson, stp: Soo! Mis Teie räägite!) Valimistel läks läbi üks mees, ja see on rkl. Käär... (O. Gustavson, stp: Üks väike korrektiiv, see mees oli eelmises volikogus.) Tööerakonnal pole sellega mingit tegemist olnud. (O. Gustavson, stp: Sõber Saul, kuidas Te selle olete unustanud?) Praeguses volikogus on likvideeritud Eesti tööliste partei rühm, eelmistes pole likvideerimist olnud.

Valiti üks mees — rkl. Käär, kuid ta astus pärast valimisi kohe tagasi, sellele järgnes keegi Seiler. Komisjonidesse valimisel tehti Seiler'ile sotsialistide poolt ettepanek, et ta liituks nendega, muidu ei pääse üksikult komisjoni, kuid Seiler oli niivõrt uhke ja lükkas selle ettepaneku tagasi ning ei lasknud ennast ühtegi komisjoni valida. (O. Gustavson, stp: Saul on tulemas!) Saul ei ole viimases volikogus olnud. (Vahelhüüe pahemalt poolt.) Niisugused on Teie väited, millele rajate arvamisi.

Mind huvitab mõni küsimus ja nimelt, mispärast Eesti sotsialistid nutavad ja pisaraid valavad, et nende naabrid, kaaversotsid, likvideeriti ja ükskord kindel kord maksma pandi ning säärane riigivastane element kõrvaldati ametlikkudest esinduskogudest. Ei ole sugugi ükskõik, kas ametlikkudes esinduskogudes on riigivastane element või teised. Kohtu- ja siseministerium on kindla otsuse teinud, ja seda tuleb ainult tervitada, ja ma ütlen, seda peaksid ka sotsialistid tegema. Kui siin sotsialistide poolt ette toodi, et see on loodud kui täi krae vahele sotsialistidele, miks teie siis kurdate, et täidest lahti olete saanud. (Vahelhüüe: Sõbra täi.) Auväärt Riigikogu liikmed, kui siin praegu öeldi, et teised erakonnad said juurde, aga nemad ei saanud, siis on see kadetus, nagu ütles Teie keskelt Eilman, mispärast teised juurde said, aga meie ei saanud.

Ma käisin Pärnus töölisteatris, kus ette kanti „Mikumärdi“. See on täiesti ilus tükk ja oleks soovitav, et ka „Estonia“ selle lavastaks. Väga huvitav sotsiaaltükk. Seal esineb sulane Hans, kes kurdab, et tal nii hale süda, et ei või näha, kui teisel hästi läheb. Sotsialistidel on samuti hale süda, miks nad üksi ei saanud.

Siin toodi ette korduvalt asju, kuidas meie kodanlik kord vastuvõetav ei ole, õhutatakse klassivõitlust, ikka erinemine: tööliissport, töölisteater j. n. e. Kodanlikku lõhna teie ei kannata, aga ise käite kodanlastega käsikäes. Kuid üht asja ütlen, et kodanlik ja demokraatlik riigikord just võimaldab sotsialistidele teotseda. Seal, kus sotsialistlik riigikord, mitte kaugel meist, seal pannakse sotsialistid seina äärde ja puuakse üles. See on sotsialistlik kord, ja kui meie riigikord täieliku vabaduse võimaldab, siis võimaldab ta seda ka sotsialistidele. Teie peaksite tänulikud olema, et riigivõim kindlasti talitab ja ei lase mängida riigi alustega, mis kõigile tähtis on.

J. Piiskar (stp): Rkl. Kask pidas tarvilikuks sotsialistidele häid õpetusi jagada ja väita, et omavalitsuse volikogude rühmade sulgemine oleks nende kasuks tehtud, ja nagu oleksid sotsialistid endile tööerakonnas lahke seljapesija leidnud j. n. e. Ma arvan, et küsimus ei ole sellel, vaid hoopis teisel pinnal. Härra Kask lõpetas oma kõne väga pateetiliselt, et vaadake, mis seal tehakse, kus sotsialism maksev. Seal puuakse sotsialiste — nii oli see mõte. Kas on lugu siis nii, et kui näiteks Eestis kunagi peaks tööerakond võimule saama, siis kõigepealt tööerakondlasi hakatakse pooma. On see nii, härra Kask? Kui see nii ei ole, siis ei ole, lugupeetud rkl. Kask. Teie väitel mingit alust. Teie ütlete, vaadake, mis seal tehakse, kus sotsialism maksev. Kui Teie üldse kunagi olete huvi tundnud selle vastu, mis on sotsialism, siis Teie ei ütleks, et vaadake, mis seal tehakse, sest siis Teie teaksite, et sinna praegu vaadata ei saa, sest et sotsialism praegu kuskil maksev ei ole. Meie võime ainult oletada, missuguseks see kord kujuneb. Kui niisuguste väidetega tullakse, siis on raske selle üle vaielda.

Härra Kask ütles, et sotsialistides räägib puhas kadedus. Aga meie teame, kuidas keskerakonnad, kes armastavad kõnelda sellest, nagu olevat tekkinud mingi kokkulepe sotsialistide ja põllumeeste vahel, kodumaa demokraatiat „kaitsevad“. Nad hoiatavad selle eest just nagu suure hädaohu eest, mis kuskilt tulemas, et kui järsku kaks

tiiba teineteisega ühinevad, siis demokraatia kannatab. Lugupeetud Riigikogu liikmed, kuidas teie siis endile ette kujutate demokraatiat, kui tehakse niiviisi, et näiteks Tallinna linnavolikogus 14 voliniku kohta, 14 tööliste häält antakse sakslastele, majaomanikkudele, rahvaerakonnale, tööerakonnale, antakse kõigile, kõigile. Kas see on demokraatia? Kui seda demokraatiat, härra Kask, edasi arendame, siis võime jõuda sinnamaale, et mispärast peavad olema sotsialistid, mispärast rahvaerakond, mispärast kristlased, mispärast ei või võtta ja need rühmad likvideerida ja kohad tööerakonnale anda. See on selle loogika tulemus. Kui selle kohta öeldakse „kadedus“, siis lubatagu öelda, et see rühm, kelle esindaja siit kõnetoolilt katsub ette heita, et sotsialistid on kadedad, ei ole demokraatlik. Demokraatiast ei saa kõnelda, kui küsimus säärasele pinnale pannakse.

Ma võtsin sõna, et näidata, et mitte niipalju ei olnud Tallinna linnavolikogus tööliste partei rühma likvideerimine põhjendatud seega, et tähendatud rühm oleks sattunud kommunistlikule pinnale, vaid palju rohkem see, et ta sealt kõrvale hakkas hoidma, ja et eriti tööerakonnale, kelle seisukord praeguses Tallinna linnavolikogus raskeks muutunud, et sellele teatavat kindlustust Tallinna linnavolikogus muretseda.

Lubatagu mulle paari sõnaga peatuda küsimuse juures, kuidas Tallinnas linnavalitsust moodustati, ja missugused rühmad sealt osa pidid võtma. Sel ajal oli tõesti Eesti tööliste partei rühmas vool, kes asus seisukohal, Kaaver'iga eesotsas, et ei mingit läbikäimist kodanlastega, tuleb mürtsu teha ja muud mitte midagi. Aga meie nägime, et enne kui linnavolikogu sai tegelikule tööle asuda, olid need inimesed sealt kadunud, niihästi Kaaver kui ka mõned teised, kes seda voolu pidasid, ja volikogu rühma hakkas juhtima teine vool, kes seal suures enamuses oli. See vool leidis, et praegustes antud oludes ei tule tarvitada mingit mürtsutaktikat omavalitsuse esindusekogudes, vaid tuleb asuda tööle, tuleb asuda võitlema väikeste päevaülesannete eest, tuleb asuda linnaomavalitsuse tööst osa võtma. Vaadake, see seisukoht oli sel rühmal siis, kui linnavalitsust moodustati. (Kohtu- ja siseminister A. A n d e r k o p p : Härra Piiskar, kas Teie usute niisugust maskeerimist tõsiselt?) Ma kõnelen sellest, mis otse näha oli. Vaadake, selle tulemus oli see, et praeguses Tallinna linnavolikogus ei juhtunud seda, mida näiteks juhtus eelmises linnavolikogus, kus samuti oli 15 töölispartei esindajat, ja kus koosolekul käisid neist ainult 1 või 2 lin-

navolinikku. Tuli ka ette sagedasti, et seda rühma üldse kohal ei olnud, ja seetõttu oli parempoolsetel rühmadel kindel enamus. — Nüüd aga, kus Eesti tööliste partei rühm asus seisukohale, et tuleb hakata linnavolikogu tööst osa võtma, tuleb võidelda seisukohtade eest, mis nende arvates õiged, vaadake, siis tuli nähtavasti päevakorrale, linnavolikogu selle rühma likvideerimine, muidu võib töölisteesindus ühel või teisel korral ennast maksma panna. Ma mäletan, mis sündis linna eelarve arutamisel, kus parempoolsetest härradest üks ja teine puudus ja ei püsinud koosolekul ning lahkusid enne koosoleku lõppu, ja paar, kolm korda oli niisugune seisukord kujunenud, et pahe-mal tiival, kes täitsa reaalsel alusel töötas, ilma fantaasiat taga ajamata, tekkis enamus.

Tallinna linnavolikogus oli töölistel 34 saadikut. Ja sealt peale, kus tööliste partei rühm asus seisukohale — mina ei räägi parteist, vaid rühmast, — et tuleb asuda tõsiselt tööle, kui asjalik tööliste rühm, siis leidusid põhjused, milleks oli vaja seda rühma likvideerida.

Niisugune on mulje, kui vaadata, mis on sündinud Tallinna linnavolikogus. Kui Pärnu linnapea ütleb, et ühe liikme pärast ei või olla soe ega külm, siis ei ole ju põhjust tema kõrvaldamiseks. Tallinna linnavolikogu rühma likvideerimiseks ei olnud samuti mingit alust, sest need inimesed suu-relt osalt ei kuulunud Eesti tööliste partei

hulka. (Kohtu- ja siseminister A. A n d e r - k o p p : Pärast valimisi oli tervelt 14.) Võibolla oli see pärast valimisi . . . (Kohtu- ja siseminister A. A n d e r k o p p : Iga varas salgab maha, et ta võtnud on. Kas ma saan sellega leppida, kui öeldakse, et ta enam ei ole. — Riigivanem O. S t r a n d - m a n : Lugupeetud härra Piiskar, see on ometi seaduse järgi.) Säärane rühm oleks olnud teistele rühmadele, parempoolsetele rühmadele, palju kardetavam kui siis, kui nad oleksid endist taktikat pidanud, ja tagajärg on nüüd see, et kolm kohta on tulnud sotsialistidele juurde, ja üksteist kohta on läinud paremale tiivale, neile rühmadele, kes teist joont peavad. Kui öeldakse, et praegune volikogu on sama demokraatlik esindus, mis ta valimiste järgi oli, siis võib teha seda ainult niisugune kõneleja, nagu härra Kask, kes demokraatiast omamoodi aru saab. (Hulgalised v a h e l h ü ü d e d.) Kui sellele demokraatiale tahetakse anda korralduste abil teine nägu, siis ärgu tulda-gu rääkima demokraatiast ja ärgu tulda-gu tegema etteheiteid neile, kes võitlevad demokraatia eest.

(Hüüded: Lõpetada!)

Juhataja: On tehtud ettepanek, lõpetada koosolek.

(Hääletatakse.) Ettepanek on vastu võetud. Lõpetan Riigikogu koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 14.12 min.

Õige.

Kinnitan.

Koosoleku sekretär (allkiri).

Koosoleku juhatajad (allkirjad).